

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
T Ü R K T A R İ H K U R U M U

BELGELER

Cilt : XIII

Sayı : 17

1988

2. baskı

Türk Tarih Kurumu

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ-ANKARA

1993

Sahibi : TÜRK TARİH KURUMU

Türk Tarih Kurumu

Birinci baskı : 1988
İkinci baskı : 1993

DÖRDÜNCÜ MURADIN BAĞDAT SEFERİ MENZİLNAMESESİ (BAĞDAT SEFERİ HARP JURNALI)

Doç. Dr. HALİL SAHİLLİOĞLU

Menzilnameler :

Menzilname diye, bir yol üzerinde konacak yerleri ve bunların aralarındaki mesafeyi bildiren eserlere denir. Genel olarak konak aralarındaki mesafe saat ile ifade edilirdi. Bununla beraber sırf konak yerlerinin bir listesinden ibaret menzilmeler de yok değildir¹.

Zamanın taşıt imkânları, günlük yürüyüş takatı bakımından bu konak yerlerinin seçimi mühim bir meseledir. Menzilnamelerin bu bakımdan değeri büyüktür. Harb tarihinde, orduların hareketi bakımından menzilnamelerin değeri daha da çok büyüktür. Yol güzergâhında, orduya konacak genişlikte bir yer bulmanın, bunu günlük yürüyüş takatına uygun yere düşürmenin ve bu yerde su bulunmasına dikkat etmenin lüzumu ortadadır.

Neşrine çalıştığımız Menzilname bu hususlar hakkında bilgi verdikten başka yolun durumu hakkında da bir fikir vermektedir. Ayrıca hem yol esnasında, gidişte ve dönüşte, hem de muhasara sırasında kayda değer olayları kısacık vermesi, bunları gününününe bildirmesi hasebiyle bu Menzilnameye bir "Harb journalı" nazarıyla bakılabilir².

Bağdat seferi dolayısıyla, hazırlıklarla uğraşmak üzere bir sene evvelinden Sadrazam Bayram Paşa Anadolu'ya geçmiş bulunuyordu. Padişah ancak 8 Mayıs 1638 de Üsküdar'dan hareketle Bağdad'a ordu başında gitti. Menzilname Padişahla olan birliklerin geçtiği yolları ve kondukları konakları anlatır. Yoksa ne Bayram Paşa'nın ve

¹ Matrakçı Nasuh'un *Irakayn Seferi Menzilmâmesi* (Üniverste kitaplığı T.Y. 5964) hiç bir söze mahal bırakmadan, konak yerlerinin minyatürünü yapmıştır. Minyatürlerin uygun bir yerine de konağın adını yazmakla yetinmiştir. Ne yazık ki bu menzilname yanlış ciltlidir.

² Feridun Münşeâtı'nda, hem menzilname hem harp jurnallerinin bir çok örnekleri vardır. Birinci ciltte Çaldıran (sf. 396), Amasya, Zülkadriye, Kemâh (sf. 407), Mısır (sf. 450), Rodos (sf. 529), Budin (sf. 554), Almanya (sf. 557), seferleri menzilnameleri var (1274 baskısı).

ne de Bağdat kuşatmasında sadârete getirilen Kara Mustafa Paşa ile birlikte dönen birliklerin geçtiği yolları ve konduğu konakları bildirir. Bunların izledikleri yolları başka kaynaklardan da istifade edilerek haritada gösterilmiştir.

Menzilname'de Bağdat seferinde Padişaha yoldaşlık eden ordu mevcudu belirtilmemiştir. Fakat ağır ağır ilerlemesi, günde ortalama olarak ancak 4,5 saatlik yol yürüyebilmesi göz önünde bulundurulursa, konmada ve göçmede güçlük çekecek kadar mühim bir kuvvet olduğu düşünülebilir. Konaklarda stok edilen zahire miktarı da ordunun mevcudu hakkında bir fikir verebilir, fakat biz bunun üzerinde durmayacağız¹.

Yazma :

Kitap, ufak kıtada, (12,6 × 19,6) santimetre boylarında bir yazmadır. Başbakanlık Arşivi, Maliye'den müdevver defterler meyanında 14357 numarayı taşımaktadır. Bu Menzilname'nin aralarında bulunduğu maliye defterleri gibi bir resmî belge mahiyeti olduğunu sanmıyoruz. Maliyeden arşive intikal eden defterler arasında bulunmakla tasnif edilen defterler meyanına alınmıştır. Maliyeden devr alınan defterler arasında bulunması, defterdarlık kalemine mensup bir memurun mülkiyetinde bulunmasından ileri gelse gerektir. Gerçekten, yazmanın üçüncü sahifesinde, "Min kütübi'l-fakıyr Hasan gafere lehu" diye bir kayıt ve altına 6 Şevvâl 1142 (24 Nisan 1730) tarihi vardır. İkinci sahifede bulunan bir gazel ile bir beytin ait buldukları Hasan Efendi ile yazmanın sahibi "El-Fakıyr Hasan"ın aynı şahıs olduğu düşünülebilir. Hasan Efendi'nin gazeli budur :

"Gönül derd-i derûnın şerhedüb yâre figân eyler
Gam-ı hicrânını bir bir ana gûyâ 'iyân eyler
Derûnum âteşin 'arzetmek için yâra âh etsem
Bu dûd-ı pür şîrârımdan sanurlar kim duhân eyler
Vücûdum nâr-ı 'ışk içre yanub kül olmada her dem
Semender gibi yatar âteş içinde mekân eyler
Atar durur kemân ebrûlarından tîr-i müjgânın
Beni cevri okuna yâr-ı kemândârım nişân eyler
O dildâre desem lûtfet Hasan üftâdene hergiz
Vefâ semtini yâdetmez cefâ resmin beyân eyler."

Gazelin altında "ve lehu" diye aynı Hasan Efendi'nin bu beytini almıştır:

"Fetil-i şem'î bezmim gerçi sultânım uyandırdı
Çerağ etti beni ammâ ve lîkin yakdı yandırdı."

Aynı sahifede Fehmî'den diye bir diğer beyit vardır :

"Ferâmûş etmesün deyu vefâ-i 'ahd u peymâni
Ser-i engüştine sardım o mâhın rişte-i câni"

Birinci sahifede kimin olduğu yazılmıyan ayrıca şu beyit te bulunmaktadır:

"Eğer kim Zührey-i zehrâyi de lâyk görürlerse
Olurdu hâmile olmağ için menkûha 'İsa'ya"

¹ Lütfi Güçer'in XVI ve XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububât Meseleleri ve Hububât-ı Alınan Vergiler, İst. 1964, (sf. 186 ve sf. 189) adlı eserinde Bağdat seferinde konaklarda stok edilen zahire miktarına ait tablolar vardır.

Birinci sahifede ayrıca bazı notlar vardır“Kadri'de resâil, Mahmud Çelebi'de Kamus, Nasuh Efendi'de Tezkire”. Ayrıca sahifenin başında daha başka yazılar varsa da cilt yapılırken kesildiği için okunamıyor.

Üçüncü sahifenin başında “SULTAN MURAD MERHUM BAĞDAD SEFERİNE GİTDÜKDE VAKİ' OLAN MENÂZİL DEFTERİDİR” diye risalenin adı verilmiştir.

Metnin başına aldığımız yazı birinci sahifenin ortasındadır.

Kitabın sonunda bir hilkat garibesi anlatılmaktadır. Buraya alınmasında bir fayda yoktur.

Yazar :

Menzilnameyi kaleme alan kimse adını vermek, şahsını tanıtmak için bir ip ucu bırakmamıştır. Nakillerinde edilgen fiili kullanmağı tercih etmektedir. Yalnız son cümlede sağ olarak dönmek ve tekrar İstanbul'a kavuşmak sevinci içinde konuşan birinci şahıs zamirini kullanarak “... Cum'a günü sabahdan sonra kadırgaya binilüb ahşâm zamanıyla İstanbul'a *varduk* el-hamdulillâhi Ta'âlâ” demektedir. Bundan hiç olmazsa yazarın sefere katılanlardan biri olduğu anlaşılıyor. Anlattığı dönüş yolu padişahın geri döndüğü yol olmakla rikâb-ı hümâyûn maiyetinden olması lâzım geldiği söylenebilir. Padişah, Bağdad'ın fethini izliyen günlerde hemen geri döndü. Sadrazam Kara Mustafa Paşa'yı İran tarafından muhtemel bir karşı saldırıya koyabilmek için Bağdad'ta bıraktı. Kara Mustafa Paşa dönerken farklı bir yoldan İstanbul'a geldi.

Metin :

Metin, aslında bir yol notudur. İfade sade ve cümleler kısadır. Yolda olup biten her hadise işaret edilmiştir. Mufassal tarihler bunlardan fazla bir şey anlatmamışlar. Ancak, bunlar bu hadiseler hakkında geniş bilgi verirken ve ekseriye kendi şahsî kanaatlarını izhar ederken, hattâ bazan taraf tutarken, menzilnâme-yi yazan zat hâdiseleri not etmekle yetinmiştir. Herhangi bir değer yargısına yer vermemiştir. Aslında kendine çizdiği plan dahilinde buna imkânı yoktu. Zira sahifelerini belli sayıda menzil (sahifede 5 menzil) için muayyen bir oranda bölmüş bulunuyordu. Her konak için, sahifenin enine bir baştan bir başa önce Menzil kelimesini yazıyor ve hemen altında başta günün adını, orta yerde menzilin adını ve son tarafta bu menzile kaç saatte gelindiğini rakamla işaret etmektedir. Çekilen bu menzil çizgisinin üstüne, yanlamasına meyilli olarak önce, bu sefer yazı ile, bir evvelki menzilden bu menzile kaç saatte gelindiğini, yolun durumunu, konak yerinin eiverişliliğini, suyunu not etmektedir. En son olarak kayde değer bir olay olmuş ise onu bir telgraf yazmak tekniği sadeliğinde nakletmiştir.

Yazı belki sefer esnasında tutulmuştur. Fakat birçok yerlerde, bilhassa gün adlarında ve tarihlerde düzeltmeler yapılmıştır. Bunu yazarın kendisinin mi yoksa sonradan bir başkasının mı yaptığı kestirmek kolay değildir. Gidiş yolu anlatılırken günlerin hangi gün olduğunu yazmağa itina edilmiştir. Fakat dönüş yolunda bazen bu ihmal edilmiştir. Sonra gidiş yolu notları nispeten daha itinalı ve ifade daha derli toplu iken dönüş yolu notları yazısı ve ifadesi daha az itinalıdır.

Bağdat Seferi :

Bağdat seferi hakkında osmanlı tarihlerinde geniş bilgi bulmak kabildir. Seferin ceryan ettiği, hazırlıklarının başlandığı 1046 yılından 1049 yılında sadrazamın dönüşü tarihine kadarki üç yıllık olaylara en çok yer ayıran Naima'dır. Üçüncü ciltte sf. 300 den 434 e kadar 134 sahifelik yer ayırmıştır. Kâtip Çelebi'nin basılı *Fezleke*'sinde Bağdat seferi 27 sahifeyi kaplamaktadır (sf. 192 - 219). Kara Çelebizade Abdülaziz Ravza'sında bu sefer yalnız 13 sahife (593 - 606) doldurmaktadır. Karaçelebizade'nin basılmamış "Feth-i Revân ve Bağdad,, diye ayrı bir risalesi vardır. Süleymaniye'de Esad Efendi kitapları arasında 2086 numarada kayıtlı bir mecmuanın 40 - 117 varaklarını kaplamaktadır. Bu risalede Bağdat seferine ayrılan 39 varak vardır (65 - 98). Bu risalenin dili Ravzatü'l-Ebrâr'a nispetle pek çok sadedir. Aynı yazarın bu kadar farklı dil ve üslûp kullanması dikkat çekicidir.

Dördüncü Murad'ın Revân seferine ait bir menzilnameyi Prof. Süheyl Ünver *Belleten*'de takdim etti¹. Tertip bakımından sunduğumuz menzilnameden farklıdır.

Yol güzergâhı :

Naima bir yana bırakılacak olursa, yukarıda saydığımız tarihçiler, seferde takip edilen yol üzerinde, yalnız padişahın bazı icraatı olan menzillerin adlarını kaydetmekle yetinmişlerdir. Konak (menzil) sayısı Naima'ya göre 115 tir². Bunların çoğunu - yolun Diyarbakir'e kadarki bölümünde - teker teker saymakta ve bazan bu konaklar hakkında tamamlayıcı bilgi vermektedir. Bu tamamlayıcı bilgileri ve diğer bazı vesikalarda menzil adlarındaki değişikliği bir cetvel halinde vereceğiz. Bağdat seferi yol güzergâhındaki konakları sayan şu kaynaklar vardır :

- 1) Neşre hazırlamış bulunduğumuz bu "Menzilname"
- 2) Naima'nın üçüncü cildi (Cetvelde N harfile gösterilecektir).
- 3) Başbakanlık Arşivi'nde Maliye'den Müdevver 4347 numaralı sürsât zahiresi defteri (Cetvelde M. harfiyle gösterilecektir). Bu defter şu başlığı taşımaktadır "*Defter-i zahire-i sürsât-i kazâ-i mezkûrîn der menâzil-i merkumîn teslim şüdegân berây-i aşâkir-i islâm der hîn-i refen-i sefer-i Hazret-i Hüdâvendigâr ber cânib-i sefer-i Bağdâd-ı bihiştâbâd be-mübâşeret-i Mustafa el-hakiyr emîn-i nüzül-i hümayûn el-vâkı' fi 23 Zilhicce sene 1047/8 Mayıs 1638*"
- 4) Başbakanlık Arşivi'nde Kepeci tasnifinde 2583 numaralı (Cetvelde K harfiyle gösterilecek) diğer sürsât defteri. Bu defterin başlığında "*Defter-i sürsât-ı kazâ-i mezbûrîn der menâzil-i mezkûrîn berây-i hazret-i Hüdâvendigâr der sefer-i hümayûn an cânib-i Şark der zaman-ı düstûr-i ekrem ... Bayrâm Paşa ki bâ-evâmîr-i şerife ihrâc şüde fermûde el-vâkı' fi 20 Şaban sene 1047/7 Ocak 1638*".
- 5) Gene aynı arşivde D.BŞM. 1047. 11. 15 kodunu taşıyan bir menzil listesi (Cetvelde L ile gösterilmiştir) vardır. Bu liste İzmit'ten Konya'ya ve oradan Haleb'e kadarki menzillerin adlarını veriyor. Oturak yapılan yerleri işaret edilmiştir. Bu vesikanın altında "Tahriren fî 15 Zilkade sene 1047 (31 Mart

¹ Süheyl Ünver; Dördüncü Sultan Murad'ın Revân Seferi Kronolojisi, Şevvâl 1044 (1635) Recep 1045 (1635); *Belleten*, Cilt XVI, sayı 64, 1953.

² Naima III. sf. 328, (1281-83 baskısı)

1638) Tıbka aslihi'l-mahtûm harrerehu'l-fakıyr Abdülkerim el-kadı be-medine-i Konya el-mahmiyye, gafere lehu". Vesika ayrıca bu zatın da mührünü taşımaktadır.

Mühründe "Hasbiyellahu vahdehu ve kefa, 'Abdülkerim bin Mustafa" yazılıdır.

3 ve 4 numarada sayılan defterlerin muhteviyatından her menzilde stok edilen zahire miktarını ve bu zahirenin nerelerden temin edildiğini Lütfi Güçer neşrettiler¹. Bunlardan 3 numarada zikrettiğimiz defterde 91. menzilden sonra gelen menziller, yani yolun Irak topraklarından geçen kısmı yoktur. Zira o noktadan itibaren konaklara zahire sürsât yoluyla değil mubayaa yoluyla temin edilmektedir. 4 numarada zikrettiğimiz defter ise gidiş yolunu tamamen ihtiva ettiği gibi dönüş yolunun da Diyarbakir'den İstanbul'a kadarki kısmını vermektedir. Ancak gerek gidiş ve gerek dönüş yolları Menzılname'nin yollarından bazı inhıraflar göstermektedir. Şöyle ki ordular İskenderun'dan Balkılağı (Amik gölü) yoluyla Antakya'ya giderken, 4 numaralı defterde takip edilen yol bugünkü Kırıkhan yolu üzerinden gölü kuzeyden dolaşarak Hantuman'da Menzılname'deki yola kavuşmaktadır. 5 numarada zikrettiğimiz vesikadaki yol 4 numarada zikredilen defterde çizilen yoldur.

Bu farkın sebebi 4 numaradaki defterin zahirenin menzillerde hazır olup olmadığını yoklamak için Kapucubaşı Mehmed Ağa'nın kestirmeden gittiği yol olmasından ileri gelebilir. Belki de birliklerin bir kısmı bu yoldan gitmiştir. Fakat muhakkak olarak zahirenin duraklarda olup olmadığını yoklamaya memur olan Mehmed Ağa ordudan önce hareket etmiştir. Nitekim 66. menzilin yerini değiştirmiş ve bir miktar ileriye almıştır. Menzil olarak *Hanışafkat* seçilmişken "Suyı az olmağla Beşdepe'ye alınmıştır." "Zahire Beşdepe'ye naklolındı" diye de izahat vardır.

Dönüş yolu, daha evvel işaret ettiğimiz gibi, 4 numarada adı geçen defterde, Bağdat'dan Diyarbakir'e kadarki kısmı ihtiva etmiyor. Ufak farklarla Diyarbakir'den Tokat'a kadar aynı yolu takip etmekle beraber Tokat'tan sonra Menzılname'de yol Ankara - Beypazarı - Geyve (Aşağı yukarı bugünkü demir yolu istikametinde) giderken, 4 numaradaki deftere göre yol Amasya - Tosya - Bolu üzerinden, Geyve'den bir menzil önce Taraklı'da diğer yol ile birleşiyor.

Bu farkın izahı: Menzılname padişahla birlikte hareket eden birliklerin geçtiği yolu çiziyor. 4 numarada bulunan defter ise padişah Bağdat'tan ayrılırken sadrazam Kara Mustafa Paşa maiyetinde kalan birliklerin dönüşte izledikleri yolu veriyor. Sadrazam, daha evvel de hatırlatıldığı gibi, Irak'da Bağdad'ı geri almak üzere muhtemel bir saldırıyı savmak üzere geri kaldı. Anlaşma iki hükümdar tarafından imzalanıncaya kadar, sadrazam oralarda oyalandı ve padişahın hastalığının ağırlaşması üzerine geri döndü. 4 Numarada söz konusu edilen defterin 119. sahifesinde Düstûr-ı Ekrem ile sefer-i Hümâyûnda olan Yeniçeriler ve altı bölük halkı için menzillerde sürsât verilmesi için bir ferman vardır. 120. sahifesinde de şu başlık vardır: "Defter-i menâzil-i mezkûrın 'an Diyârbekir ilâ Âsitâne-i sa'âdet be-cihet-i sürsât berây-ı 'asâkir-i mansûre der 'avdet-i sefer-i hümâyûn der zaman-ı düstûr-i ekrem... Mustafa paşa ..."

¹ Lütfi Güçer; aynı eser. 3 ve 4 numaradaki defterlerden yararlanarak hazırlanan ve konaklarda bulundurulmuş zahire miktarını gösteren tablolar bu kitabın 186 ve 209 sahifelerindedir.

6) Bu seferle ilgili bir diğer menzilnameyi de zikretmeden geçemeyeceğim, o da Feridun bey Münşeâtında (C. II, sf. 408 - 411) zikredilen menzilnamedir. Başlığında şöyle bir yazı vardır :

“Sultan Murad Han hazretleri Bağdad seferine gitdikde Reisü'l-küttâb Hilmi Hasan Efendi ber-müceb-i sâ'at yazdığı menâzildir.”

Başlığa rağmen 408 - 410 sahifelerdeki menziller Revan seferine ait bulunmaktadır. Sf. 410-411 de ise “Sivas'tan 'Ayıntab üzerinden Bağdad'a varınca olan menâzil”. Bu yol Sivas'ta başlıyor Kangal - Gökusu - Maraş yakınlarından Ceyhan suyunu geçerek Gaziantep'e, Bireciğ'e kadar gittikten sonra bir geri dönüş kaydediyor. Misis - Adana - Çakıt - Akköprü boğazı - Develi Karahisar - İncesu yoluyla kuzeyde Amasya'ya oradan batıya Çerkeş'e ve oradan güneye uzanıyor, Ankara yoluyla Konya'da padişahın takip ettiği yolla birleşiyor. Bundan sonra yol Bağdad'a kadar ufak tefek farklarla ordunun büyük kısmının gittiği yoldur. Yalnız menzilden menzile daha az zamanda gidildiği farkediliyor.

Feridun Bey'de çizilen bu yol Bayram Paşa'nın H. 1046 (1637) baharında harp hazırlıkları için yaptığı turdur. Naima onun İstandul'dan ayrıldıktan sonra, Bolu üzerinden Amasya ve Sivas'a gittiğini söylüyor. Sivas'tan Ayıntab'a ve oradan Bireciğ'e gidip burada döktürülen topları kontrol ve mühimmatı Musul'a yolladıktan sonra Adana yoluyla tekrar Sivas'a geldiğini, topladığı birlikleri Amasya kışlağına aldıktan sonra Konya'ya gelip Padişah'ı bir iki menzil evvelinden karşıladığını söylüyor. Menzilname bu karşılamayı tespit ediyor.

Konaklar :

a) Gidiş yolu :

Padişahla olan birliklerin gittikleri yolun Konya'ya kadarki etabı İzmit körfezini dolaşarak Kazıklı derbendinden İznik - Eskişehir - Akşehir üzerinden Konya'da sona ermektedir. Kaynaklarda bu menziller hakkında yalnız tamamlayıcı veya farklı bilgileri işaret ediyoruz.

- 4 - Çınarçayırı; haritalarda İzmit yakınlarında *Çınarlı* ve *Çınarderesi* vardır. Naima İzmit'ten sonra bir *Çınarlı* konağını zikrediyor, haritada evveldir.
- 5 - K. da “Menzil-i İznikmid (İzmit) der sahrayı Topyeri” diye tamamlayıcı bilgi veriyor.

Naima'da Kazıklı derbendinden evvel bir *Hersek* menzili vardır. K.M. ve menzilnamede bu konak işaret edilmemiştir. Ancak *Hersek*, *Kazıklı* derbendinin İzmit körfezi üzerinde bulunan giriş kapısıdır. Orada konaklamadan geçilmiş olmalıdır.

- 12 - *Pazarçık*; Naima, *Ermenipazarıcı*, bugün *Pazaryeri*
- 16 - N. de yoktur.
- 17 - M ve K. *Sultan Seydi Gazi*, N. de *Seyyid Battal Gazi*.
- 18 - K. da *Bardakçı* nâm-ı diğer *Reşen Çayırı* رشن چایری N. de *Bardakçı karyesi*.
- 19 - N. da “*Çamlıbel*'de *Kızılkilise* nâm mevzi'de Hüsrev Paşa binâ etdüğü han ki el'ân *Yenihan* dimekle ma'rûfdur”.
- 20 - N. da yoktur.
- 24 - K. ve M. *Arkıdkule*, N. *Arkıdçayırı* nam yurd. Haritalarda *Argutham*.

İlgin'dan Konya'za kadar sayılan menzilleri haritalarda bulamadık. Konak adları kaynaklarda farklıdır.

Naima: İlgin - Cisri 'atıyk-Sa'idedi nahiyesi - Sarayine (Haritalarda Sarayönü) - Gülmih(?) كليمخ - Harmanlı - Kâriz - Konya.

Feridun Revan seferi münasebetiyle: İlgin-Karaköprü (haritada Karadere var) - Sulzengi-Han-ı ... حلقه - Havuzpınar - Konya.

27 - Sarayönü'ne bağlı Zengen köyü var, bugün *Özkent* adını taşımaktadır (Bk. Konya ili),

31 - N. de Bikârıoğlu köyi, M ve K da Bekârıoğlu, haritalarda bulamadık.

32 - L, K ve M de Pınarbaşı, N. da "Karapınar... Sultan Selim (II.) merhumun anda câmi ve 'imâret ve ... sadakat-ı dâiresi olub kasabe-i Sultaniyye tesmiye olunmuşdur. Eski il kazasının kasabasıdır."

Pınarbaşı, Karaman'nın merkez köylerindedir (Konya ili).

33 - N. da Kuduz, haritada Feruz. Konya'nın güney doğusundaki bataklıkın doğusundadır.

34 - N. Akçeşar, diğerlerinde ve haritalarda Akçeşehir.

35 - Gölbaşı, Ereğli batısındaki Akgöl civarı olmalıdır.

36 - N. da "Herakliye, el-ân Karaman Ereğlisi demekle meşhurdur." diye tamamlayıcı bilgi vardır.

Yolun bu bölümü Feridun Bey'de Pınaröni - Karaöyük - Akçeşehir - Gölbaşı - Ereğli. Naima'nın çizdiği yol doğru ise ordular lüzumsuz bir zikzak yapmıştır. Zira Karapınar Firuz'a nisbetle doğudadır. Karapınar - Firuz - Akçeşehir arasında bir Z harfi gibi bir yol vardır.

40 - N. M. ve K. da Ramazanoğlu yaylası yerine *Tekir* veya *Tekürbeli* vardır. L. de Tekir yaylağı.

41 - M. ve N. da Sarı Işık, K. da Dölek kal'ası. Menzilnamede *Dölek* yol üzerinde gösterilmiştir.

42 - Çakıdhanı yarı yolunda Çavuş Hanı diye bir han bulunduğu dair menzilnamede kayıt vardır. Naima bunu Hâfız Hanı adında bir konak olarak gösteriyor.

43 - M. de Çakıd-ı Küçük, K ve L ile N. de yoktur.

Feridun'da Küçükçakıd yoktur. K. gibi Dölek kalesinde bir menzil göstermiştir.

45 - L. M. ve K. da Cisrimisis, N. da Massiysa مصيصه Feridun'da Misis Köprüsü.

46 - M. de Yar Suvâd(?) يار سواد der kurb-i kal'a-i Şahmârân, K. ya göre durak *Kurdulağı* denen ve Şahmârân'dan ileride olan bir yerdir. Feridun, L ve N. de aynı yeri göstermektedir. Şahmârân haritada Yılanlıkale diye gösterilmiştir.

47 - N. de "Çay kenârı.. ki kütüb-i tevârihte Nehr-i Ezrak dedikleridir." Feridun'da Burnaz köprüsü. Haritalarda Payas'tan önce, İskenderun körfezine dökülen bu isimde bir su vardır.

50 - K. ve L. de "Der menzil-i Bakras der kurb-i Cisir-i Murad Paşa der cânib-i garb." Diğerlerinde durak Balıklağı'dır. Bakras gölün batısında, Antakya yolu üzerinde beldedir ve yol kavşağından beridedir. Balıklağı bugünkü Amik gölünden başkası değildir. N. de şu tamamlayıcı bilgiler vardır: "Balıklağı ki kütüb-i tevârihte Kalikula قاليكلا dedikleri şehri kadîmdir, anda mâr-ı mahî (yılan balığı) kati çok olurmuş." Murat Paşa köprüsü, bugünkü Kırkhan'ı

geçtikten sonra gölün kuzeyindedir. K ve L de yol Balıklağı'da ayrılıyor, Bu yolun menzilname yoluyla birleştiği yere kadarki menziller.

- a) L. de *Bakras*, K. da *Bakras*, *Murad Paşa köprüsü* der cânib-i garb
- b) L. de 'Afrun, K. da "Afrun, *Şeyhhasan burcu*, haritalardan *Afrin*
- c) L. de *Halkalar*, K. da *Halkalar*, *Hârim*
- d) L. de *Ancara*(?) عنجره, K. *Ancara*, *Atârib*
- e) K. da *Hantuman*, L. de yoktur
- f) L. ve K. da *Sahray-ı Gökmeidan* der *Haleb*

K. da menzillerin bu arada iki isimle tanımlandığı görülüyor. Ayazi آیازی gibi yazdığını Atârib olarak okuduk.

- 52 - N. da *Cisr-i Cedîd*, Haritalarda *Cisr-i Hadîd* (Demirköprü) dür.
- 53 - Feridun'da konak *Hârim* diye gösterilmiştir. *Hârim* Menzilnamede konaktan evvel yolun sağında kalıyor. N. de *Umûmsuyı* diye okunmuştur. Haritalarda *İm* ام diye bu civarda bir su vardır.
- 54 - N. *Hısnı'l-asârib*, F(eridun)'da *Depelu köyi*.
- 57 - F. *Helân* حلان *Naimâ'da Hablâne* حلانه, Haritalarda *Helane* ve *Haylâne*
- 58 - M. ve K. ile haritalar *Cisr-i Samuka*'dır.
- 59 - M. ve K. *Merc-i Tâbuk* مرج طباق F. de *Makâm-ı Davud Peygamber*.
- 60 - M. de *Tirşikin* تيرشكين, haritalarda *Terşikin* ve *Tirişkin* imlâsıyla bulundu. F. de *Telşikin* تلشكين.
- 61 - N. da *Telkab* şeklinde yanlış olarak okunmuştur. F. de *Han-ı silufer*(?) خان سلوفر
- 62 - N. *Telbaşir*, F. de *Telbeşir*. Haritalar *Telbeşâr*
- 63 - N. *Karye-i Mizâr*, F. *Mizâr köyi*
- 66 - M. *nâm-ı diğer Şefkat Hanı*, K. "Han-ı şefkat, suyu az olmakla *Beşdepe*'ye konulmuştur. *Zahire Beşdepe*'ye naklolundu."
- 67 - F. de *Pınarbaşı*, N. de yoktur, K. da *Meşhed Pınarı*. *Urfa'nın Suruç kazasına* bağlı "*Şehit*" Köyü var (Meskûn yerler).
- 68 - F. de *Suruc*. *Üçpınar*, *Suruç kazasına* bağlıdır.
- 69 - K. *Ruha* der *makâm-ı hazret-i İbrahim Halillullah*. *Feridun 'Urfa* عرفه
- 71 - Haritada *Fırat*'ın bir koludur.
- 72 - F. *Arslanlı çayı*.
- 73 - F. *Elmalu çayı*
- 75 - *Kızıltepe Elazığ*'ın *Maden ilçesine* bağlıdır (Meskûn yerler).
- 76 - M. *Kankırt* قانقرط çayı, K. da *Kankırd* قانقرد çayı. F. de *Karaköpri* (yanlış sıradadır, *Çaruğî*'den sonra gelmesi lâzımdır). Haritada *Kangırd* قانقرد köyü ve *Dangırd* دانقرد çayı var.
- 77 - M. de "Amid *nâm-ı diğer Diyarbekir*".
- 78 - M. de *menzil hanesi* açılmış fakat isim konmamıştır. F. ve K. da *Diyarbekir*'den sonra *Çaruğî*'de bir ara durağı kaydetmişlerdir. *Karaköprü* F. de *Diyarbekir*'den evvel yazılmıştır.
- 82 - F. K. ve M. de *Herzum*(?) هرزم der *kurb-i Mardin*. *Koçhisar*, *Mardin il merkezi* nahiyesidir (köylerimiz), hâlen *Mardin'e* bağlı *Kızıltepe* ilçesinin bir mahallesidir (Meskûn yerler).
- 84 ile 85 arasında F ve K. da *Aznavor tepesi* diye bir menzil vardır.
- 85 - M. F. ve K. *Cerrahî suyu*. Haritada *Fırat'a* dökülen *Habur* nehrinin bir koludur.

- 86 - Haritada bulmak mümkün olmadı.
 87 - M. de *Dillukân* دلوكان F. de *Dillike pınarı*. Haritada bulamadık.
 88 - M. de *Hekimî*, F. *Hükemî* veya *Hükmi* حکمی
 89 - M. de *Kabûr kurb-i Şat*, K. da *Kabûr der kenâr-i Şat*. Tarif edilen yerde *Feşâbûr* diye bir yer vardır. Dicle, batı kıyısından Habur adında bir kol alır.
 90 - Dicle'nin sağ taraftan aldığı Süveydiye adında bir su kenarındadır. Ordular buradan Dicle'yi geçip karşı sahilde konakladılar. Bundan sonra yolun Bağdat'a kadarki kısmı Dicle'nin batı yakasında içerde, İran hududuna yakın yerden devam eder. M. burada sona ermektedir.
 93 - K. da *Dilfisime* دلفسمة, F. de *Visime* وىصيمه Haritada *Tilfisine*
 95 - 96 K. ve F. de yoktur. Haritada bulamadık.
 98 - K. da *Yarımca* يارمجة, F. de *Mîr suyu*, R. Kiepert'in Irak ve Suriye haritasında

Koss Fachra

- 99 - K. da Hızırilyas خضر الياس, F. *Bekretlu* (؟) بکرتلو
 100 - 101 - F. de *Nehr-i Zâb cânib-i Garbî* ve *Nehr-i Zâb cânib-i Şarki*.
 102 - R. Kiepert haritasında *Schemamlık* diye bir bölge adı vardır. K. ve F. aynen.
 107 - K. da yoktur. F. de *Hâssabaşı*.
 109 - K. Tâze Hurmatı tâbi-i nâhiye-i Tavuk. R. Kiepert'te *Tazâ Churmatly*.
 110 - R. Kiepert, *Tauk*.
 112 - ile 113 arasında K. da "Menzil-i *Karadepe*, menzil-i mezbûr müşâvereye muhtacdır."
 113 - F. de *Türbe-i Şeyh İbrahim*. Telbeşân'ı haritada bulamadık. Kiepert'te bu civarda *Teleskân* diye bir yer vardır.
 115 - K. da *Narinsu* kenarı, Haritada *Narin köprü*. F. de yoktur.
 116 - K. *Taşköprü* tâbi-i nâhiye-i *Hâlis*.
 118 - K. da yoktur. F. de *Devriye-i Elvendiyye* دوریه الوندیه
 119 - K. da *Ba'kubiyye* mukabelesinde, F. de *Bihruz-i Ba'kubiyye*. diye 119 ve 120 yi bir arada zikretmiştir.
 120 ve 121 - K. da yoktur. buna mukabil 'Ömeriyye' عمریه vardır. F. de 'Araba' عربیه

b. Dönüş yolu :

Yukarıda saydığımız kaynaklarda dönüş yolunun Diyârbekir'e kadarki kısmı yoktur. Menzilname bu hususta biricik kaynaktır. Dönüş yolu evvelce de söylediğimiz gibi Dicle'nin batı (Fırat'a bakan) yakası boyunca demir yolunun geçtiği güzergâh üzerindedir. Yolun Irak topraklarındaki kısmında 8 - 11 ile 15. menzilleri Kiepert'in haritasında bulamadık. 2. Menzil *Tel Rüşch*, üçüncüsü *Summêke*, dördüncüsü *Sadr ed Dugel*, beşincisi *El 'Aschik* imlâlarıyla. *Tekrit*'ten sonra gelen 7 menzilin tarif edildiği yerde *Chan el Charine* vardır. 13 Menzil olan *Hân-ı İsmail*'in bulunacağı civarda *Hammâdât* diye bir yer vardır.

Diyârbekir'den sonraki kısmı için K. da Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın takip ettiği yol vardır. Padişahla birlikte giden birliklerin takip ettikleri yoldan kısmen farklı olan bu yolun menzillerini aynen veriyoruz ve bunların yanına uygunluk halinde menzilnamedeki menzil numaralarını ekli olarak sunuyoruz.

- 21 — Şilbe شلبه
Kesik köprü كسك كوبری
- 23 — Ergani Altı ارغنی آلتی
- 24 — Savucak صاوجق
- 25 — Behremaz بهرماز
- 26 — Gölbaşı گولباشی
- 27 — Malkoçköyi ملقوچ کوی
- 28 — Murad suyu kenârı مراد صوی کئاری şarkî ve gârbî
- 29 — Malatya ma'a oturak ملاطیه مع اوتراق
- 30 — Hasanbatrik حسن بطریق
- 31 — Hekimhâni حکیم خانى
- 32 — Hasançelebi حسن چلبی
- 33 — Alacahan الاجه خان
- 34 — Kangal قانغال
- 35 — Zâkirûn deresi der kurb-i Tecerburnı ذاکرون درهسی در قرب تجور بورنی
Selçukhâni سلچوک خانى
- 37 — Sivâs ma'a... سیواس مع محه
Yıldızköprüsü یلدز کوبروسی
- 39 — Hân-ı Mehmed Paşa 'an kazâ-i Kilmigât کلمیغاد ma'a kazâ-i Gediksu(?) کدک صو
- 40 — Artukâbâd ارتق آباد (bugünkü Artova)
- 41 — Karacaçayır der kurb-i Tokad, 'an kazâ-i Tokad ma'a Tozanlu توزانلو
- 42 — Ezinepazarı اذینه بازارى 'an kaza-i Kazâbâd, (bugünkü Pazar)
Turhal - Eski Ezinepazarı - Kurukavak der kurb-i Amasya
Kelkiras کلکیراس (Merzifon kazasına bağı)
Bulak(?) بولاک
Şa'banpaşaköyü شعبان باشا کوی
Osmançık عثمانچق
Hacıhamza حاجی حمزه
Saz ساز
Tosya توسیه
Gödençayırı گودن چایری
Karacaviran قرهجه ویران
Karacalar قرهجه لار
Çerkeş چرکش
Bayındır بایندر
Gerede کرده
Çağa, Gölbaşı چغا، گول باشی
Mudurnı مدورنی
Göynük گوینک
Yenicitaraklı یکنجه طراقلو
Geyve گیوه
Sapancı صپانچی
İznikmid. ازنکمد.

Seferin kronolojisi :

Tarihlerde, tarihî olaylar hakkında daha tafsilâtlı bilgiler vardır. Biz burada onların üzerinde durmak istemiyoruz. Yersiz uzatma olur kanısındayız. Burada ancak Menzîlnâmedeki kadariyle derli toplu bir kronoloji vermeğe çalışacağız.

Bayram Paşa'nın Üsküdar'a geçişi; Cumartesi 10 Şevvâl 1046 (7 Mart 1637) Bayram Paşa hazırlıklarla uğraşmak üzere önceden gitmişti. (Naima III, sf. 301)

Tuğ-i Hümayûn Cebehâne önüne dikildi; Salı 8 Şevvâl 1047 (23 Şubat 1638)

Otağ-ı Hümayûn Üsküdar'a kuruldu; Salı 15 Şevvâl 1047 (2 Mart 1638)

Padişah Üsküdar'a geçti; Perşembe 23 Zilka'de 1047 (8 Nisan 1638)

Üsküdar'dan Bağdat'a hareket; Cumartesi 23 Zilhicce 1047 (8 Mayıs 1638)

Maliye'den Müdevver 4347 numaralı defter *Ishaklı* menziline kadar, menzillere konulan günün tarihini düşmüştür. *Ishaklı*'ya Pazartesi 24 Muharrem 1048 (7 Haziran 1638) de varılmıştır.

Konya'ya varış; Perşembe 4 Safer 1048 (17 Haziran 1638)

Haleb'e varış; Perşembe 10 Rebiülevvel 1048 (22 Temmuz 1638)

Diyârbekir'e varış; Cuma 23 Rebiülâhır 1048 (3 Eylül 1638)

Musul'a varış; Perşembe 29 Cemâziyelevvel 1048 (8 Ekim 1638)

Bağdat'a varış; Pazartesi 8 Receb 1048 (15 Kasım 1638)

Diyarbakir ve Musul'da rüyet-i hilâldan dolayı birer gün fark vardır. 3 Eylül takvime göre cumartesiye ve 8 Ekim Cumaya geliyor.. Recep'te durum düzeliyor.

Bağdat'a kadar Üsküdar hariç 121 konak, Yürüyüş 540,5 saattir. Bu hale nazaran günde ortalama olarak 4 saat 28 dakika yürünmüştür. Hiç oturak yapılmıyaydı 121 günde Bağdat'a gelinecekti. Yani bu seyahet dört ay sürecekti. Yolda, gidişte 13 yerde oturak olundu :

Menzil No : 1 10 15 23 30 36 56 65 77 81 91 97 117

Oturak, gün : 29 1 2 2 9 2 16 5 9 2 1 10 1

Bu oturak günlerinin toplamı 88 gündür. Menzilnameyi tertipliyen zat ise oturak günlerini 76 olarak hesap etmiştir. Aynı şekilde seyahet süresini Üsküdar'dan hareket anından 197 gün bulmuştur. Hesabımıza göre 191 gün etmesi lâzımdır. Hesap farkları oturak gününü kimi zaman menzil ve yürüyüş günü ile bazan ayrı bazan beraber vermesindedir.

Muhasara aynı gün başladı ve Bağdat 18 Şaban 1048 (25 Aralık 1638) cumartesi günü alındı.

Padişah'ın Bağdat'tan ayrılışı; Cuma 19 Ramazan 1048 (24 Ocak 1639). Fakat takvime göre 24 Ocak Pazartesiye gelmektedir. Hareket tarihinde bir hata vardır. 19 Ramazan'da Bağdat'dan ayrılınca Şeker bayramında Diyârbekir'e varmaları kabil değildir. Zira bu yol 21 menzil tutmakta ayrıca İmâmmûsâ'da 2 ve Musul'da bir gün durak yapılmıştır. Bu itibarla bu yol 22 gün tutar. 19 ile 22, 41 gün toplar. Aradaki on günlük fark, eğer hareket tarihi 9 Ramazan'a raslıyan cuma gününe alınırsa düzelir. Dönüş notlarının aceleye geldiği, birçok menzilde gün kaydı olmadığı gözönünde tutulursa bu hatalar mazur görülür.

Sivas'a varış; Çarşamba 4 Muharrem 1049 (7 Mayıs 1639). Fakat Takvime göre bu gün Cumartesiye gelir.

Üsküdar'a varış; 6 Safer 1049 (8 Haziran 1639), Gün çarşambadır.

İstanbul'a giriş: Cuma akşamı 8 Safer 1049 10 (Haziran 1639)

Dönüş yolunu Karaçelebi-zâde Abdülaziz şöyle icmâl ediyor: "Bağdad'dan avdet olunub İznigmid'e (Menzilnamede burada durak yapılmamıştır.) 65 menzilde ve 146 günde gelinüb 71 gün Diyârbekir'de ve on gün dahi ba'zı menâzilde oturak olmuştur. Cümle hareket 393 (Menzilnameye uygundur) saat olub İstanbul'dan müddet-i gaybetleri bir sene ve bir buçuk ay olur"¹.

Bu hesaba göre dönüşte günde takriben 6 saat yürüyüş yapılmıştır. Oturak yapılmadan 65 günde gelinebilen bu yol, oturak dahil 24 Ocak 1638 den 8 Haziran 1639 a kadar altı buçuk ayda gelinmiştir.

* * *

Son olarak, yol boyunca Padişah ile birlikte hareket eden birliklere diğer birliklerin iltihak ettiği konakları zikredelim.

21. Menzil olan Bolavadin'de Varvar Ali Paşa Anadolu askeriyile
30. " " Konya'da Bayram Paşa ile olan birlikler
56. " " Halep'te Kahire askeriyile Mısır beğlerinden Rıdvan Beğ ve Trablus-i Şam askeriyile Şahin Paşa
65. " " Birecik'te Sivas Beğlerbeği Kör Hazinedâr ve Bozok beği Şemsi Paşa - zâde
70. " " Cüllâb'ta Şam beğlerbeğisi Derviş Mehmed Paşa

Gidiş yolunda 10 han, dönüş yolunda 8 han sayılmıştır. Sadrazamların Han inşasına verdikleri önem dikkati çekicidir. Gerek Bayram Paşa gerek selefi Mehmet Paşa Anadolu'da müteaddit hanlar bina etmişlerdir².

Çalışma malzemesi :

İçişleri Bakanlığı yayınlarından :	<i>Meskûn yerler kılavuzu</i> ,	Ankara 1947
" " "	: Son teşkilât-ı mülkiyyede köylerimizin adları,	Ankara 1928.
" " "	: <i>Konya, Diyarbekir</i> ves.. illerindeki köylerin eski ve yeni adlarını gösteren broşürleri.	
" " "	: <i>Mülki idare taksimatı 1962</i> ,	Ankara 1962.

Haritalar :

Harita Genel Müdürlüğü: 1/200 000 ölçekli Türkiye haritası paftaları. Bunların eski harflerle olan eski baskıları.

¹ Karaçelebi-zâde; *Feth-i Revan ve Bağdad*, Esad Efendi küt. No. 2086, vrk. 89 a

² Revan'ı imdâтта gevşeklik gösterip Anadolu'da han inşasıyla uğraşması Mehmed Paşa'nın sadaretten azli sebebidir (Naima III, sf. 300 - 301)

- Heinrich Kiepert: *Anadoli-i Garbî haritası*, Berlin 1892
 Richad Kiepert: *Syrien und Mesopotamien vom Mettelmeere zum Per-
 sieschen Golf, I ve II.*, 1892

Menzilnamedeki yolları göstermek üzere "*Turquie d'Asie, Caucase - Perse - Egypte*" 1/3 300 000 ölçekli, Paris, *A. Taride* tarafından neşredilen harita esas alınmıştır.

Burada metni karşılaştırmada yardımını esirgemiyen Arşiv memurlarından Ziya Esrek'e, yer adlarını okumada ve haritada bulmada ihtisasından yararlandığım Türk İktisat Tarihi Enstitüsü memuru Enver Meriçli'ye teşekkürlerimi sunarım.

BİN KIRK SEKİZ TARİH-İ HİCRİDE MERHUM SULTAN MURAD İLE BAĞDAD-İ BEHİŞT-ÂBÂD SEFERİNE RÜBERÂH OLAB ZEHÂB VE İYÂBDA VÂKİ OLAN MENÂZİL VE HAVÂDİS-İ KEV-NİYYEDEN SUDÛR VE ZUHÛR-İ EMR-İ HÂİL DEFTERİDİR Kİ 'ALÂ VECHİ'L-İCMÂL ZİKROLINUR¹

4 *Defter-i menzilhâ-i sefer-i Bağdad :*

Bin kırk yedi Şevvâl'inin sekizinci vâkı' olan salı günü tuğ-i şâhî cebehâne-i 'âmire önüne nasbolunub bir haftadan sonra Üsküdar'a Otağ-ı Hümâyûn ile geçüb ba'dehu Zilkade'nin yigirmi üçüncü hamis günü sa'âdetli pâdişâh-i 'âlempenâh hazretleri Üsküdar'a alây ile geçüb yine Zilhicce'nin yigirmi üçüncü günü ki yevmi's-sebtdür Üsküdar'dan cümle 'asker-i islâmla' kalkılab Bağdad cânibine sa'âdetle 'azimet etdiler.

1. *Menzil-i Üsküdar* اسکدار, Saat 1,5
2. *Menzil-i Maldepe* مالده, der yevmü's-sebt. Saat 3
 Üsküdar'dan Maldepe'ye gelince üç saatlik mesafedür, sâhil-i bahrde bir lâtif mahalle nüzûl olındı tarykı düzdür.
3. *Menzil-i Tuzla* طوزله, der yevmü'l-ahad, saat 4,5
 Maldepe'den Tuzla'ya gelince dört buçuk saatlik mesafedür, tarykı tenkdür, menzil bir ırmak kenarındadır. Bu menzil'in kurbağası çok idi.
4. *Menzil-i Dilöni* ديلونكي, der yevmü'l-isneyn, Saat 4
 Tuzla'dan Dilöni'ne gelince dört saatlik yoldur.
5. *Menzil-i Çınarçayırı* چنارچایری, der yevmü's-sülâsâ, Saat 7
 Dilöni'nden bu menzile gelince yedi saatlik yoldur. Tarykında su'übet vardır. Menzil dahi perişân vâkı olmuşıdi.
- 5 6. *Menzil-i İznigmid* ازنگميد, der yevmü'l-erbi'â, Saat 2,5
 Çınarçayırın'ndan bu menzile gelince iki buçuk saatlik mesafedür. Bu menzilde sekiz gün oturak olındı. Bu menzilde Muharrem'nin

¹ Menzile yakın rakamlar, menzillere verdiğimiz numaralardır. Açığıtaki rakamlar yazmanın sahife numaralarıdır.

beşinci günü Anadolu kadı'askeri Mu'îd Ahmed Efendi'nin çadırı başına yıkılıb mağzuben 'azlolunub yerine İstanbul kadı[sı] 'İsâ Efendi kadı'asker oldular ve dahi bu menzile gelince mevâlî ve müderristin alây ile gelüb yine izin alub İstanbul'a 'avdet etdiler. Bu menzilde Edhem-zâde Edirne'ye [kadı] oldu.

Sa'âdetlu pâdişâhımız Edirne tâlibleri olan kimesneleri da'vet buyurub ba'dehu bir kimesne et yemiyem deyu yemîn edüb balık yese ne lâzım olur ve imân cevher midir 'arz mıdır, makulât-ı (مقولات) 'aşerenin kangı nev'indendür deyu suâl edüb iki gün mehîl verüb ba'dehu Edhem-zâde Efendi cümleden evvel gelüb cevâb vermekle Edirne kazâsını anlara verdiler¹.

7. *Menzil-i Kazıklı* قازقل, der yevmü'l-hamîs Saat 2,5
İznikmid'den bu menzile varınca iki buçuk saatlik mesâfedür. Mahal-i nüzûli ve tarykı tenkdür. Hattâ askerın ekseri konmadı ve Dikilitaş'a çekildiler. Menzil yanında bir 'azîm harâb hân vardır.
8. *Menzil-i Dikilitaş* دیکلٹاش, der yevmü'l-cum'a Saat 8
Kazıklı'dan Dikilitaş'a gelince sekiz saatlik mesâfedür, tarykında birkaç mahalde su'ûbet vardır. Tarykı ekser orman idi. Menzil-i latîfdür.
9. *Menzil-i İznik* ازنیق, der yevmü's-sebt Saat 3
Dikilitaş'dan İznik'e gelince üç saatlik yoldur. Bir yolu şehir içinden, gayr[ı] yolu şehrin üstü yanından geçer. Şehir geçilüb tarlalara nüzûl olındı. Şehrin altı yanında deryâ misâl bir göl vardır. Bu menzil'de Şam kadısı Şa'ban Efendi Mısır kadısı olub Şam'a 'Azîz Efendi-zâde [Kadı] oldu.
10. *Menzil-i Yenişehir* یکنیشر, der yevmü'l-ahad Saat 4
İznik'den Yenişehir'e gelince dört saatlik yoldur, tarykında su'ûbet vardır. Şehrin içinden geçüb bir lâtif mahalle nüzûl olındı. Bu menzilde bir gün oturak olındı.
- 6 11. *Menzil-i Akbıyık Sultan* اق بیق سلطان, der yevmü's-sülâsâ Saat 3
Yenişehir'den bu menzile gelince üç saatlik yoldur, tarykı cümle ormandur, tarykı tenkdür. Mahall-i nüzûl dahi tenk olmağla perişân konıldı. 'Askerın ekseri orman içinde kondı, suyu latîf idi.
Sa'âdetli pâdişâhımız Revân'a gittiklerinde bu menzil'de bir 'azîm hân binâ etmişler.
12. *Menzil-i Pazarcık* بازارق, der yevmü'l-erbi'â Saat 4,5
Akbıyık Sultan'dan bu menzile gelince dört buçuk saatlik mesâfedür, tarykı latîfdür, ekser tarykın iki tarafında mevzûn eşcâr vardır.
13. *Menzil-i Bozöyük* بوزاویک, der yevmü'l-hamîs Saat 4
Pazarcık'dan bu menzile gelince dört saatlik yoldur. Bir mikdar tarykı latîf idi, mâ'adâsı derbenddür, ekser tarykı anın içinden geçi-

¹ Bu paragraftaki yazı, Menzilname'yi yazanın hattından farklı olup sonradan ilâve edilmiş benziyor.

lür. Bir ırmak vardır birkaç defa geçildi, cânibeyni 'azîm sengistân idi. Menzil dahi mazîk olmağla tarlalar içinde perişân konıldı. Bu menzilde Anadolu kadı'askeri 'İsâ Efendi geldiler.

14. *Menzil-i İnöni* این اونی, der yevmü'l-cum'a Saat 2,5
Bozöyük'den bu menzile gelince iki buçuk saatlik mesâfedür, tarykı vâsi'dür, menzil dahi lâtifdür. Menzile kariyb bir büyük mağara vardır, içinde bî-nazîr su vardır. Mağara kal'a gibidür, topları da vardır. Bu menzilde Bayram [Paşa] gelüb Hünkâra buluşdılar.
15. *Menzil-i Eskişehir* اسکی شهر, der yevmü's-sebt Saat 6,5
İnönü'nden bu menzile gelince altı buçuk saatlik mesafedür, tarykı vâsi'dür ve sehîldür, menzili şehri geçüb İlica cânibindedür. Bu menzilde iki gün oturak olındı.
- 7 16. *Menzil-i Akvirân* آق ویران, der yevmü's-sülâsâ Saat 3,5
Eskişehir'den Akvirân'a gelince üç buçuk saatlik mesâfedür, tarykı vâsi'dür, menzili dahi vâsi'dür.
17. *Menzil-i Seyyid Gâzî* سید غازی, der yevmü'l-erbi'â Saat 3,5
Akvirân'dan bu menzile gelince üç buçuk saatlik mesâfedür, tarykı vâsi'dür ve âsândür. Seyyid Gâzî'nin merkad-i şerifleri bir mürtefi' yerdedür.
18. *Menzil-i Bardakçı* بارداقچی, der yevmü'l-hamîs Saat 3
Seyyid Gâzî'den bu menzile gelince üç saatlik yoldur, tarykı vâsi'dür. Menzile karîb varıldukda bir mikdar çamlık içinden geçilür, menzili lâtifdür.
19. *Menzil-i Hüsrev Paşa Hanı* خسرو پاشا خانى, der yevmü'l-cum'a Saat 3,5
Bardakçı'dan bu menzile gelince üç buçuk saatlik mesâfedür, tarykı ağaçlık içindendür, sehildür. Bir miktarı su'übet üzere idi. Bu menzilde Çifteler'li چفته لری Osman Ağa sa'âdetlu Hünkârı ve vüzerâyı ziyâfet etdiler.
20. *Menzil-i Bayat* بیات, der yevmü's-sebt Saat 4
Hüsrev Paşa Hanı'ndan bu menzile gelince dört saatlik yoldur, cümle ağaçlıkdur ammâ muzayaka yokdur, menzili de bir hoşçadur.
- 8 21. *Menzil-i Bolavadin* بولاوا دین, der yevmü'l-ahad Saat 7
Bayat'dan bu menzile gelince yedi saatlik yoldur, tarykı sehildür ve düzdür Bolavadin geçilüb su kenârında köprü başında nüzül olındı. Bu menzilde Anadolu Beğlerbeğisi Varvar Ali Paşa eyâleti ['askeri] ile Hünkârı selâmladılar
Bu menzilde hekimbaşı Emin Efendi'nin Mihâliç'da arpalık nâibi olan efendi katlolındı.
22. *Menzil-i İshaklı* اشاقل, der yevmü'l-isneyn Saat 4
Bolavadin'den bu menzile gelince dört saatlik mesâfedür, tarykı âsândür, yolda lâtif sular vardır, bağ ve bağçelu kasabadur. Kasabanun üsti yanında, dağ eteğinde konıldı. Havâsı da hi pek lâtifdür.

23. *Menzil-i Akşehir* آق شهر, der yevmü's-sülâsâ Saat 4
İshaklı'dan bu menzile gelince dört saatlik mesâfedür, tarykı latîfdür, yer yer sular akar, sağ tarafda dağ dibinde cümle bağ ve bağçeler [vardur]. Bu menzilde iki gün oturak olındı. Şehrin üsti yanında bir latîf mesiresi vardur.
24. *Menzil-i Arkıd* ارقيد, der yevmü'l-cum'a Saat 4
Akşehir'den bu menzile gelince dört saatlik mesâfedür, tarykı vâsi'dür, menzil-i mezbûrde şenlik yokdur, menzil dahi vâsi'dür.
25. *Menzil-i Ilgın* ايلغين, der yevmü's-sebt Saat 3,5
Arkıd'dan bu menzile gelince üç buçuk saatlik mesâfedür, tarykı vâsi'dür ve sehildür. Kasabaya varılmayub beri cânib'de Ilca ايليجه ya karîb bir sahrâya konıldı. Bu menzilde Sakarya سفريه üzerine Şeyh tevâbi'inden birkaç kimesne Eskişehir اسكي شهر üzerine gelüp ta'addf ve tecâvüz etdikleri mesmû' olmağla Hünkâr, vüzerâ âdemlerinden birkaç bin kimesneyi gönderüb Çifteler'li چفته لولي Osman Ağa'yı ser-as-ker etdiler.
- 9 26. *Menzil-i Cisir-i 'Atıyk* جسر عتيق, der yevmü'l-ahad Saat 2,5
Ilgın'dan Cisir-i 'Atıyk'a gelince iki buçuk saatlik yoldur, tarykı vâsi'dür ve sehildür. Köprü geçilüb konıldı, suyu az idi.
27. *Menzil-i Sulı Zengi* صولى زنگى, der yevmü'l-isneyn fi gurra-i Safer Saat 5
Cisir-i Cedîd ('Atıyk) den bu menzile gelince beş saatlik yoldur, tarykı vâsi'dür ve âsândür. Harâb şeklinde bir karye kurbünde konıldı.
28. *Menzil-i Gülmüç* گلچ, der yevmü's-sülâsâ¹ Saat 3,5
Sulı Zengi'den bu menzile gelince üç buçuk saatlik mesâfedür, tarykı vâsi'dür, yolları çayırlıkdur, iki yerde karyelere uğranur, suyu dahi vâfirdür. Menzil dağ dibinde idi.
29. *Menzil-i Kâriz* كاريز, der yevmü'l-erbi'â saat 3
Gülmüç گلچ'den bu menzile gelince üç saatlik mesâfedür, tarykı vâsi'dür, menzil pek yâbis yerdür, suyu dahi kalıldür. Bu menzilde vezir-i a'zam Bayram Paşa alây ile Hünkâr'ı selâmladılar.
30. *Menzil-i Konya* قونية, der yevmü'l-hamîs Saat 5
Kâriz'den bu menzile beş saatlik yoldur. Şehri geçüb, şehirden buçuk saat mikdarı bir fezâda konıldı. Tarykı vâsi'dür. Menzil-i mezbûre Safer'in dördüncü günü ki hamîsdür nüzûl olındı. Bu menzil de, geldüğü saat, Bolı Beği 'Abdi Paşa'yla Beyşehri Beği Şemsi Paşa oğlını katletdiler ve Hazret-i Mevlânâ evlâdından Bekir Çelebi'yi 'azledüb yerini yine evlâddan 'Ârif Çelebi'ye verdiler. Safer'in sekizinci gününde Rumeli Beğlerbeğisi geldiler. Bu menzilde Sakarya سفريه üzerine olan Şeyh Mehdi'yi getürüb siyâsetle katletdiler. Bu menzilde dokuz gün oturak olındı.
- 10 31. *Menzil-i Bikârtoğlı* بيكارى اوغلى, der yevmü'l-ahad (galat yevmü'l-cum-'adur) Saat 4

¹ Haşiyede kırmızı mürekkeple "Min Gurra-i Safer" yazılıdır.

Konya'dan bu menzile gelince dört saatlik mesâfedür, düz yerdür, vâsi'dür. Menzil otlu çayırılı yerdür.

32. *Menzil-i Pınarbaşı* بيكار باشي, der yevmü'l-isneyn Saat 5,5
Bikâroğlı'ndan بيكار اوغلندن Pınarbaşı'ya gelince beş buçuk saatlik mesâfedür, tarykı düzdür, vâsi'dür, otlu çayırılı yerlerdür.
33. *Menzil-i Firûz* فيروز, der yevmü's-sülâsâ Saat 3,5
Pınarbaşı'ndan Firûz'a gelince üç buçuk saatlik yoldur, tarykı vâsi'dür, menzil bir yâbis yerdür, suyu fenâdür, menzil'den ba'îd bir göl vardır, andan alındı, pek fena idi.
34. *Menzil-i Akçeşehir* اچ شهير, der yevmü'l-erbi'â Saat 6
Firûz'dan bu menzile gelince altı saatlik yoldur, tarykı vâsi'dür, fezâlardur. Bir fezânın nihâyetinde şehri mezbûr kurbunde tarlalar içinde nüzûl olındı. Şehri mezbûr bir harâb kasabadur, bir câmi'i vardır.
35. *Menzil-i Gölbaşı* گول باشي, der yevmü'l-hamîs Saat 7
Akçeşehir'den bu menzile gelince yedi saatlik yoldur, tarykı vâsi'dür, bazı yerde depeler vardır, bir mîkdar taşlıdur. Esnâ-i tarykda vâfir harâbe karyeler vardır, bir köpri dahi geçildi amma suyu az idi.
- 11 36. *Menzil-i Ereğli* ارکلي, der yevmü'l-cum'a Saat 4
Gölbaşı'ndan Ereğli'ye gelince dört saatlik mesâfedür, tarykı vâsi'dür, şehri içi tenkdür, bağ ve bağçeli yerdür. Şehri geçüb mu'cizât ile çıkan suyun üzerinde konıldı, bu menzilde iki gün oturak olındı, suyu pek eyüdü.
37. *Menzil-i Çavuşköyi* چاوش کوي, der yevmü'l-isneyn Saat 3,5
Ereğli'den bu menzile gelince üç buçuk saatlik mesâfedür, tarykı latîfdür, menzil bir ırmak kenârında idi.
38. *Menzil-i Ulukışla* اولوقيشلا, der yevmü's-sülâsâ Saat 4
Çavuşköyü'nden bu menzile gelince dört saatlik yoldur, bazı yerde iniş ve yokuş vardır, menzil vâsi'dür. Bu menzilden yol tenk olmağla cümle askere Adana'ya varınca, ilerüye gitmeğe izin verildi. Bu menzilde Öküz Mehmed Paşa bir 'azîm han binâ etmişlerdür. Yolu dahi içinden geçer, köyi ma'mûrdur.
39. *Menzil-i Çiftehan* چفته خان, der yevmü'l-erbi'â Saat 5
Ulukışla'dan bu menzile gelince beş saatlik mesâfedür. Yolu 'azîm sarp ve tenk idi. Bir büyük dağ aşduk اشدوك, menzil dahi bir dere içindedür, nehr-i 'azîmdür, amma pek lâtîfdür, pek dar yer olmağla askerinin ekseri kimisi dağ içinde ve kimisi hemân şöyle çadırsız oturdı, hattâ sa'âdetli Hünkâr'ın dahi büyük otağı kurulmadı.
40. *Menzil-i Ramazanoğlı Yaylası* رمضان اوغلي يايلاسي, der yevmü'l-hamîs Saat 7
Çiftehan'dan bu menzile gelince yedi saatlik mesâfedür, nisf-ı tarykda nehrin üzerinde Akköpri آق کوبري dimekle ma'rûf bir 'azîm köpri vardır. Köprüye gelince yol tenk idi ve köprünün öte cânibinde bir kayanın altından bir bî-nazîr ırmak akar ki sovuclukda (صوفلده) ve güzelliğe nazîri yokdur.

- 12 41. *Menzil-i Saruşıklar* صاری ایشقلر , der yevmü'l-cum'a Saat 5
Ramazanoğlu yaylasından bu menzile gelince beş saatlik mesâfedür. Esnâ-i taryıkda bir han vardır, yanında yol ayrılıb birisi *Dölek* دلك kal'asının üsti yanından bir[i] dahi altı yanından geçer. Taryıky pek sarpdur, sengistândur, menzil dahi tenkdür. Ekseri orman içinde kondı. Suyı dahi az idi.
42. *Menzil-i Çakıd Hanı* چاقید خانى , der yevmü's-sebt Saat 4
Saruşıklar'dan bu menzile gelince dört saatlik mesâfedür, taryıkında su'ûbet vardır. Nısf-ı taryıkda Çavuş Hanı چاوش خانى demekle ma'rûf bir 'azîm han vardır. Menzili vâsi'dür, menzil-i mezbûrda Bayram Paşa bir han binâ edüb Hünkâr'ı içinde ziyâfet edüb, hamı Hünkâr'a hibe etdiler.
43. *Menzil-i Küçük Çakıd* كوچك چاقيد , der yevmü'l-ahad Saat 3
Çakıd Hanı'ndan bu menzile gelince üç saatlik mesâfedür, taryıky vâsi'dür, düzdür. Menzil suyun iki tarafında vâkı' olmuş idi. Adana paşası Mahmud Paşa ma'zûl olub, yerine han üstünde olan Sevindik kethüdâsı Mahmud Ağa oldı.
44. *Menzil-i Adana* آطنه , der yevmü'l-isneyn Saat 3,5
Küçük Çakıd'dan bu menzile gelince üç buçuk saatlik mesâfedür. Şehrin içinden geçüb köprinin öte cânibinde su kenârında konıldı. Köprisi 'azîm binâ imiş, havâsı fenâdur.
45. *Menzil-i Misis* ميس , der yevmü's-sülâsâ Saat 4
Adana'dan bu menzile gelince dört saatlik mesâfedür, yolu düzdür, menzil Cehan جهان (Ceyhan) suyu üzerinde olan köprinin beri başındadır. Köprinin öte başında bir 'azîm han vardır, Misis dahi mukaddemâ şehr-i 'azîm imiş, hâlâ harâbdur.
- 13 46. *Menzil-i kal'a-i Şahmarân* قلعه شاه ماران , der yevmü'l-erbi'a Saat 7
Misis'den bu menzile gelince yedi saatlik mesâfedür, nısf-ı taryıky gelince [yol] inişli ve yokuşlıdur. Şahmarân kal'ası sarp yerededür, sengistândur. Kal'adan öte menzile varınca düzdür. Menzil çayırly yerdür. Bu menzilde çekirge çok idi.
47. *Menzil-i Nehr-i Kenâr Çayırı* نهر کنار چایری , der yevmü'l-hamîs Saat 7
Şahmarân kal'asından bu menzile gelince yedi saatlik mesâfedür, menzilden *Kurd Kulağı* قورد قولاغی demekle ma'rûf mahalle varınca taryıky vâsi'dür, andan öte *Demir Kapu* دمرقپو ya varınca pek sarpdur. Demir Kapu bir 'azîm kapu imiş, yol gayrı yerden yokdur, kapuyu geçdikden sonra bir mîkdar deryâ kenârıyla gidilüb bir ırmak yanında nüzûl olındı.
(Menzil kaydı kenarında gün ve tarih kırmızı kalemle şu şekilde tas-hih edilmiştir: *Yevmü's-sülâsâ gurre-i Rebiülevvel*).
48. *Menzil-i Payas* پیاس , der yevmü'l-cum'a Saat 4
Nehr-i Kenâr Çayırı'ndan bu menzile gelince dört saatlik mesâfedür, taryıky deryâ kenârıyladur, taşlıdur.

Payas bir hoşça kal'adur, derya yalusındadur, câmi'i ve hanı pek hoşçadur, pek ısıcak اسيجق yerdür.

Mısır'dan iki pâre kadırğa ile Zünnûn Ağa ذوالنون آغا gelüb dokuz at ve nice tuhaf تحف ve tefâriyk ve hediyye getürdi.

49. *Menzil-i İskenderun* اسکندرون, der yevmü's-sebt Saat 6

Payas'dan bu menzile gelince altı saatlik mesâfedür, nisf-ı taryıky düzdür, ormandur, nisf-ı taryıkında bir sarp yerde مركز قلمهسى Merkez Kal'ası nâmında bir kal'a vardur, taryıkında pek zahmet çekildi. Kal'adan menzile varınca taryıky sarpdur, menzil vâsi'dür.

50. *Menzil-i Gölbaşı* گولباشى *nâm-ı diğer Balıklağı* بالقلاغى, der yevmü'l-ahad Saat 8
(Bu mahalle gelince yevmleri galatdır.), (gün Cuma diye düzeltilmiştir).

İskenderun'dan bu menzile gelince sekiz saatlik mesâfedür, taryıky pek sarpdur. Nisf-ı taryıkında Bakras nâmında bir köy vardur. Bakras beli 'azîm yüksek dağdur. Menzili bir dağ eteğindedür.

- 14 51. *Menzil-i Antakya* انطاكية, der yevmü's-sebt fi 5 [Rebiülevvel] Saat 4

Balıklağı بالقلاغو'dan bu menzile gelince dört saatlik mesâfedür, yolu düzdür. Antakya, 'Asf عاصى suyu dimekle marûf suyun öte cânibinde bir dağ dibindedür. Kal'ası İstanbul'a mânend bir kal'adur. Ekser yeri bağçedür. Menzil şehri geçüb bir çayırly yerdür. Sa'âdetlu Hünkâr köpriye varmadın sudan geçdi.

Bu menzilde Çavuşbaşı ta'zîr olındı. Şehrin içinde Habib-i Neccâr hazretleriyle Şem'ün peygamber medfûnlardır rehimahumallah.

52. *Menzil-i Cisir-i Hadîd* جسر حديد, Yevmü'l-ahad fi 6 Saat 4,5

Antakya'dan bu menzile gelince dört buçuk saatlik yoldur, ekser yeri düzdür. Cisir-i mezbur yine 'Asf عاصى suyun [un] üzerindedür. Cisir geçilüb buçuk saat mıkdarı gidilüb 'Amık عمق ovasında nüzûl olunub, yâbis yerdür.

53. *Menzil-i 'Îm* عم *Suyu*, yevmü'l-isneyn fi 7 Saat 4

Cisir-i Hadîd'den bu menzile gelince dört saatlik yoldur, bir mıkdar sengistândur, ekser yeri düzdür, esnâ-i taryıkda sağ cânibinde bir kasaba var, içinde minâresi vardur, Hârim حارم kal'ası dirler. Menzil bir virân köyün yanındadur. Suyı bir gölden alınurdı, fenâ su idi.

54. *Menzil-i Atârib* آتاريب, yevmü's-sülâsâ fi 8 Saat 6

'Îm عم suyundan Atârib'e gelince altı saatlik yoldur, taryıky sengistândur ve sa'bdur. Bunun taryıkında pek zahmet çekildi câbe-câ 'azîm saraylar vardur, binâsı taşdur, menzil pek ıssı yerdür, suyu kuyulardan alınurdı.

55. *Menzil-i Hantuman* خانتان, yevmü'l-erbi'â fi 9 Saat 4

Atârib'den bu menzile gelince dört saatlik mesâfedür, taryıky vâsi'dür ve sehildür. Hantuman'ın bir bî-nazîr küçük kal'ası vardur, menzil su kenârında kal'anın altı yanındadur.

- 15 56. *Menzil-i Gökmejdân* كوكميدان *der kurb-i Halebü's-şehbâ* حلب الشهباء, der yevmü'l-hamîs fi 10 Saat 3

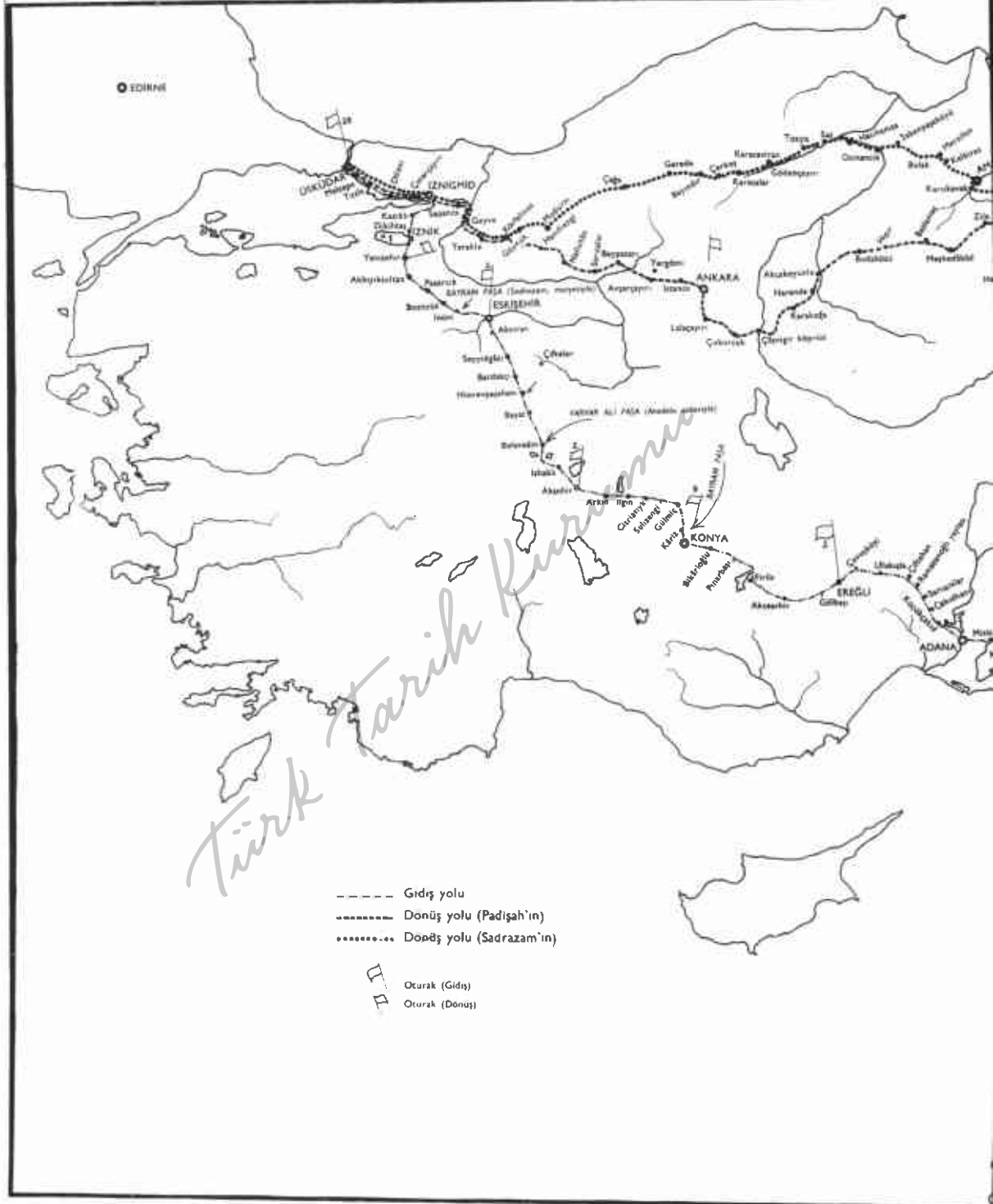
Hantuman'dan Haleb'e gelince üç saatlik yoldur, sehildür, bir mikdar taşlığı vardır, amma çok değildir. Haleb'e Rebiülevvel'in onuncu gününde gelinüb on altı gün oturak olındı. Bu menzile Mısır beğlerbeğisinin hediyyesi ve Mısır kulu geldiler. Bu menzilde Ken'an Paşa Erzurum beğlerbeğisi oldular. Bu menzilde 'azim toz var idi. Sabahdan ahşama dek göz açdurmazdı. Bu menzilde Rumeli kadr'askeri hasta olmağla kaldılar. Bu menzilden mâh-i mezbûrın yigirmi yedinci günü ki yevmü's-sebtdür göç oldu.

57. *Menzil-i Haylân* خيلان, der yevmü's-sebt Saat 2
Haleb'den Haylân'a gelince iki saatlik yoldur, taryıkı sengistândur. Bir su kenârında konıldı, latf mahal idi.
58. *Menzil-i Samuka* صاموقه, der yevmü'l-ahad Saat 3,5
Haylân'dan Samuka'ya gelince üç buçuk saatlik yoldur, taryıkı vâsi'dür, düzdür. Bir su geçilüb bir tarlalığa konıldı, eyü konak idi.
59. *Menzil-i Merc-i Dâbık* مرج دابق, der yevmü'l-isneyn Saat 3,5
Samuka'dan bu menzile gelince üç buçuk saatlik yoldur, düz yerlerdür, menzil dahi vâsi'dür ve eyü menzildür.
60. *Menzil-i Tirişkin* ترشكين, der yevmü's-sülâsâ Saat 4
Merc-i Dâbık'dan bu menzile gelince üç buçuk¹ saatlik yoldur, düzdür. Lâkin 'Ayıntab'dan gelen su bir iki def'a geçildi. Bu menzilde Üsküdar kadısı İshak Efendi Mekke'ye olub anın yerine Seyfî-zâde oldu.
- 16 61. *Menzil-i Telfâr* تلفار, der yevmü'l-erbi'â Saat 3,5
Tirişkin'den bu menzile varınca üç buçuk saatlik yoldur, düzdür. Menzili vâsi'dür, hem düzdür, suyu karybdür. 'Ayıntab konak karşusunda idi. Bu menzile Rebiülevvel'in âhır günü ki yevmü'l-erbi'âdur, ibtidâ-i Ağustos günü oldu.
62. *Menzil-i Telbeşâr* تلبشار, der yevmü'l-hamîs, gurre-i Rebi'ülâhır Saat 3
Telfâr'dan Telbeşâr'a gelince üç saatlik yoldur, taryıkı vâsi'dür ve sehildür. Menzil dahi vâsi'dür, menzil yanında bir depe üzerinde bir harâb kal'a vardır, pek sarp kal'a imiş.
63. *Menzil-i Mizâr* مزار, der yevmü'l-cum'a Saat 4
Telbeşâr'dan bu menzile gelince dört saatlik mesâfedür. İnişli yokuşlu yerdür, amma su'ûbet yokdur, bir karyeden geçilüb sahraya konıldı. Ohri beği deli Pîrf katlolındı.
64. *Menzil-i Nizib* نزيب, der yevmü's-sebt Saat 2
Mizâr'dan bu menzile gelince iki saatlik yoldur, düzdür ve sehildür. Menzil kasaba şeklinde bir köy kurbündedür, üç dört harâb olmuş minâreler vardır.
Bu menzilde hekimbaşı merhum oldılar. Menzil-i mezbûrda Abruş آبروش (Ebu Rîş) oğlı -ki çöl pâdişâhıdur- gelüb Hünkâr'a buluşdılar. Hünkâr dahi kürk giydirüb iltifât etdiler.

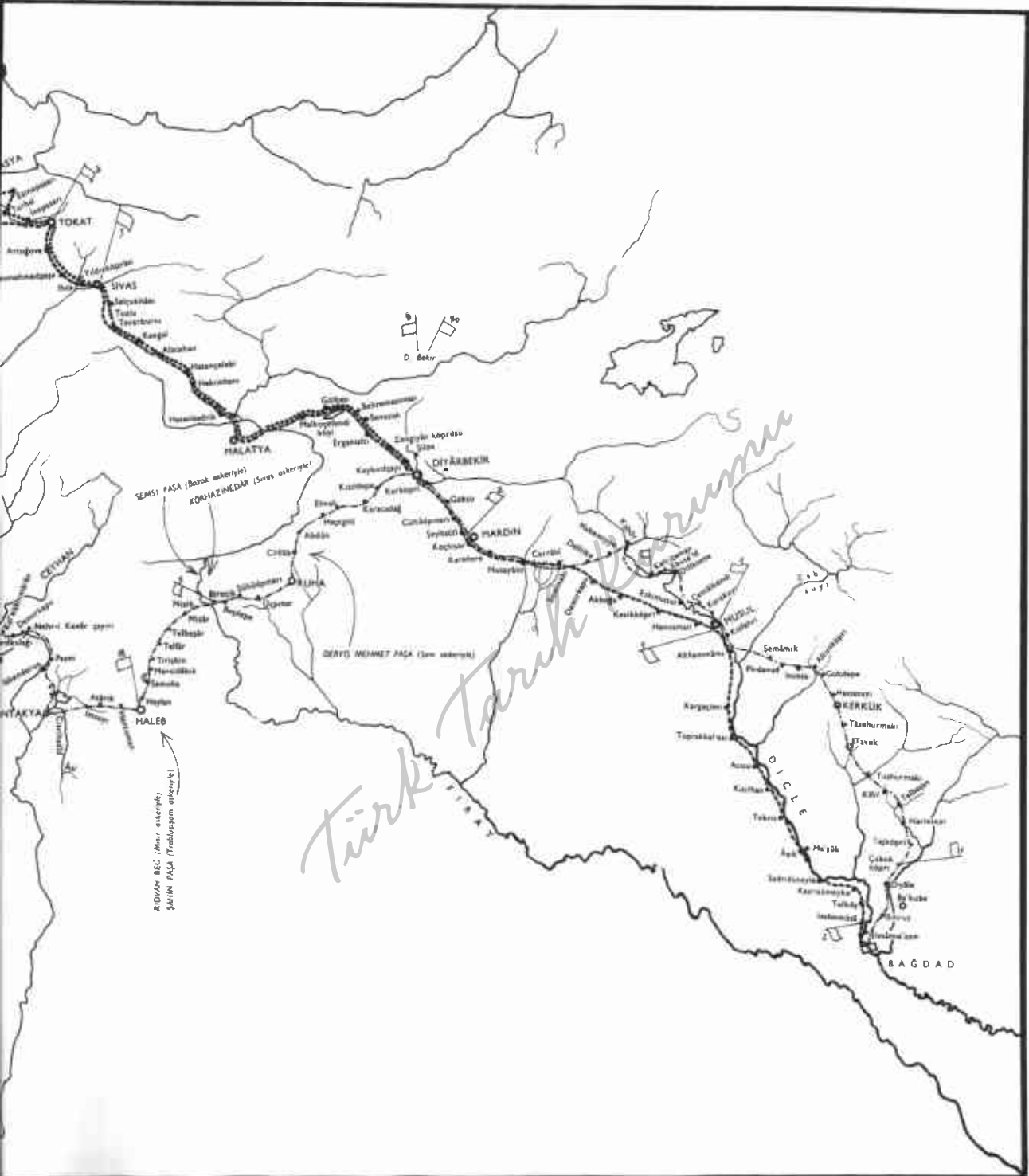
¹ Aslındaki saat mübâyeneti aynen muhafaza edilmiştir. Cetvelde saat 4 ve metinde 3,5 olarak gösterilmiştir.

65. *Menzil-i Birecik* بیرهك der *kurb-i nehr-i Fırat* فرات, der yevmü'l-ahad Saat 5
Nizib'den bu menzile gelince beş saatlik yoldur. Askerin ekseri Murad suyu üzerinde cisirden geçüb Hünkâr şehrin karşusunda kayık ile geçüb hisârın üsti yanında taşlı yerde konıldı, pek yâbis yerdür ve ve sarpdur, kal'ası dahi sarpdur. Bu menzilde beş gün oturak olındı. Ba'dehu cum'aertesı kalkıldı. Bu menzilde Zeynü'l-âbidîn Efendi hekimbaşı oldı. Bu menzilde iken bir gece 'azîm şaşkınlık oldı. Hattâ develer ve atlar ürküb hayme hayme kaçtılar.
- 17 66. *Menzil-i Beşdepe* بشدپه der yevmü's-sebt Saat 2
Birecik'den bu menzile gelince iki saatlik yoldur, tarykı âsândur suyu killet üzeredür, ammâ kifâyet eder. Menzil-i mezbûrda Rebiülâhır'ın onıncı günü Kebîrî Mehmed Efendi'ye Galata ihsân olındı ve Eyyüb, Bursa'dan ma'zûl Çavuş-zâdeye verildi.
67. *Menzil-i Şühâdınârı* شهود بيكاري der yevmü'l-ahad Saat 5
Beşdepe'den bu menzile gelince beş saatlik mesâfedür, tarykı sehildür, menzil vâsi'dür. Menzil bir göl kurbündedür, suyu gölden alı nurdı.
68. *Menzil-i Uçpınar* اوچ بيكار der yevmü'l-isneyn Saat 4
Şehîdınârı شهيد بيكاري ndan bu menzile gelince dört saatlik yoldur, tarykı sehildür, vâsi'dür. Menzil dahi latîfdür, suyu karıbdür. Bu menzilde tütün طوتون içenlerden on onbeş kimesne tutulub katlolındı. Kimisi siyâsetle katlolındı. Kör Hazinedâr کور خزیندار Sivâs beğlerbeğidir âlây gösterdi ve Bozok (بوزاق) beği Şemsi Paşa oğlu âlây gösterdi ve yatsu يتسو vakti Hünkâr göçdi.
69. *Menzil-i Ruha* رها der yevmü's-sülâsâ Saat 9
Uçpınar'dan bu menzile gelince dokuz saatlik yoldur. Nısf-ı taryka gelince sehildür, mâ'adâsı pek taşlıkdur, su'ûbet vardur. Bu menzilde iki gün oturak olındı. Menzil-i mezbûrda duhân içenlerden beş dâne kimesne katlolındı. Bu menzilde hazret-i İbrahim peygamberin mevlid-i şerifi vardur ve Nemrûd نمرود mancınıktan atub düştüğü yerdür, 'azîm ziyâretgâhdür.
70. *Menzil-i Cüllâb* جلاب der yevmü'l-cum'a Saat 6
Ruhâ'dan bu menzile gelince altı saatlik yoldur, tarykı vâsi'dür, sehildür. Bir vâdi kenârına nüzûl olındı, pek latîf menzildür. Bu menzilde Şam beğlerbeğisi selâmladılar. Bu menzilde Rebi'ülâhire'nin on altıncı günü ki Cum'adur Sadrazam Bayrâm Paşa merhum oldı. Ve gece kapucılar kethüdâsı Hüseyin Ağa mühri Musul'da muhafazada olan Diyârbekir beğlerbeğisi Mustafa Paşa oğlu Mehmed Paşa'ya götürdi.
- 18 71. *Menzil-i 'Abdân* عبدون der yevmü's-sebt Saat 4,5
Cüllâb'dan bu menzile gelince dört buçuk saatlik yoldur, taşlıkdur, ammâ vâsi'dür. Menzil dahi vâsi'dür. Bu menzilden kapucılar kethüdâsı Mustafa Paşa oğluna mühri götürdiler.

72. *Menzil-i Haçe - göz* حاحه كوز, der yevmü'l-ahad Saat 7
'Abdun'dan bu menzile gelince yedi saatlik yoldur, Ba'zı yerleri taşlıkdur, ammâ vâsi'dür. Menzil sengistândur.
Bu menzile Erzurum beğlerbeğisi Gürce Mehmed Paşa Kızılbaş'tan yüz yigirmi baş kesüb ve beş dâne dil gönderdiler. Dilleri dahi Hünkâr katleyledi. Bu menzilde duhândan ötüri bir âdemin omuzlarına yel mumların diküb siyâset ile öldürdiler.
73. *Menzil-i Elmalı* المالى, der yevmü'l-isneyn Saat 3
Hâçe-göz'den bu menzile gelince üç saatlik mesâfedür, taşlıkdur, menzil vâsi'dür, amma taşlıkdur, suyu kifâyet kadar vardır.
74. *Menzil-i Karacadağ* قراهه طاغ, der yevmü's-sülâsâ Saat 4
Elmalı'dan bu menzile gelince dört saatlik mesâfedür, yolu pek taşlıkdur. Menzil dahi bir yüksek dağın depesindedür. Suyı azdur ammâ pek bî-nazîrdür, *Sultan pınarı* سلطان پیکاری derler. 'Askerin ekseri konmayub ilerü konağa gitdiler. Menzile varınca yokuşdur.
75. *Menzil-i Kızıldape* قزل دبه, der yevmü'l-erbi'â Saat 4
Karacadağ'dan bu menzile gelince dört saatlik yoldur, yolu sarbdur ve inişdür. Menzil eyüdü ve latifdür.
- 19 76. *Menzil-i Kaykird Çayı* قیقرده چای, der yevmü'l-hamîs Saat 6
Kızıldape'den bu menzile gelince altı saatlik mesâfedür, tarykı vâsi'dür, pek taşlıkdur. Menzil latifdür, suyu çok idi.
77. *Menzil-i Diyârbekir* دیاربکر, yevmü'l-cum'a Saat 1,5
Kaykird çayından bu menzile gelince bir buçuk saatlik yoldur, tarykında bir mikdar taşlıkdur. Menzilden menzile kat kat âlây olub, Hünkâr âlây içinden *Çak* چاق menzile geldiler. Bu menzile Rebi'ü-âhire'nin yigirmi üçüncü günü vâsil olduk. Bu menzilde dokuz gün oturak olındı. Menzil-i mezbûrda Mustafa Paşa oğlu vezir-i a'zâm olub Musul'dan gelüb Hünkâr'a el öpdiler. Bu menzilde Kızılbaşdan iki dil ve on baş getürdiler. Şam'a Silahdâr paşa olub, Diyârbekir'e Derviş Mehmed paşa oldılar. Cemâziyelevvel'in ikinci günü Diyârbekir'den kalkıldı.
78. *Menzil-i Karaköpri* قراهه کوبری, yevmü'l-isneyn Saat 4
Diyârbekir'den bu menzile gelince dört saatlik yoldur. Konağa gelince iki kerre Şat ayakdan geçildi. Menzil sengistândur. Bu menzilde Diyârbekir kadılığı Burusavî Hâbil-zâde (هابل زاده) 'ye ihsân olındı.
79. *Menzil-i Göksu* كوك صو, yevmü's-sülâsâ Saat 4,5
Karaköpri'den bu menzile gelince dört buçuk saatlik mesâfedür, yolu vâsi'dür, câ-be-câ taşlıkdur. Konak yeri a'lâ idi.
80. *Menzil-i Cühûdpınârı* جهود پیکاری, yevmü'l-erbi'â Saat 3,5
Göksu'dan bu menzile gelinde üç buçuk saatlik mesâfedür, tarykı câ-be-câ sarpdur. Orman içinden dahi bir mikdar yol geçer. Menzil dahi bir ırmak kenârındadır. Etrafı ormandur. Bu menzilde iki nefer kızılbaş getürdiler. Birini katledüb birini dahi habsetdiler.

Bağdad Seferinin gidiş ve dönüş yolları haritası. Haritada menziller, menzillerde vaki

olan iltihaklar ve istirahat edildiği takdirde buralarda kalınan *oturak* müddeti gösterilmiştir.

- 20 81. *Menzil-i Şeyh Zûlî* شيخ زول , yevmü'l-hamîs Saat 3
Şühûd شهرود Pınârın'dan bu menzile gelince üç saatlik yoldur, ormanlıktur. Menzil dahi ormanlık içinde tarlada idi. Bu menzilde iki gün oturak olındı. Menzil-i mezbûrda Silâhdâr Paşa'nın karındâşı Kuds-i Şerif beği oldılar.
82. *Menzil-i Koçhisâr* قوج حصار der nezd-i Mardin ماردين , yevmü'l-ahad Saat 8
Şeyh Zûlî'den bu menzile gelince sekiz saatlik mesâfedür, tarykı vâsi'dür, ekser tarykı ormanlıktur ve sengistândur. Mardin'e karîb sarp depedür ve taşlıktur. Mardin kal'ası solda bir kayanın üzerindedür. Menzil bir ırmak kenârında vâsi' yerededür. Bu menzilde iki gün oturak olındı. Mardin pek sarp kal'adır. Rumeli kadı'askeri Ebu's-Su'ûd-zâde Efendi Haleb'den geldi.
83. *Menzil-i Karadere* دره قره , yevmü'l-erbi'â Saat 7
Koçhisar'dan bu menzile gelince yedi saatlik yoldur, vâsi'dür. Karadere zaman ile mu'azzam şehir imiş. 'Azîm evler vâri imiş, ortasından bir su akar. Üstü yanında bir miktar şenliği vardır. Bu menzilde bir mağara içinde Hazret-i Hamza'yı habsetmiş imişler.
84. *Menzil-i Nusaybin* نصيبين , der yevmü'l-hamîs Saat 5
Karadere'den bu menzile gelince beş saatlik yoldur, çöldür, tarykı vâsi'dür. Nusaybin zaman ile bir mu'azzam şehir imiş, Kızılbaş gelüb harâb etmiş, hâlâ yine şenliği vardır. Yanından bir nehr-i 'azîm cereyân eder. Köpriden geçüb su kenârında nüzûl olındı.
85. *Menzil-i Cerrâhi* جراحي , der yevmü'l-cum'a Saat 7
Nusaybin'den bu menzile gelince yedi saatlik mesâfedür, tarykı vâsi'dür ve çöldür. Yolda bir virân kal'a vardır. Menzil su kenârında idi. Bu menzilde Ruznâmeci İbrahim Efendi merhum oldılar. Musul'a götürüb Cercis جر جيس peygamberin yanında defnediler.
- 21 86. *Menzil-i Sommakı* صمق , yevmü's-sebt Saat 6
Cerrâhî'den bu menzile gelince altı saatlik mesâfedür, tarykı vâsi'dür, sehildür, iniş yokuş yokdur. Menzil dahi vâsi'dür. Arpa emîni Hüseyin Efendi ruznâmeci-i evvel oldı, mukabeleci Mehmed Efendi arpa emîni oldı, Hasan Efendi mukabeleci oldı, ba'de'l-'asr.
87. *Menzil-i Dellilke* دلكه , yevmü'l-ahad Saat 6
Sommakı'dan bu menzile gelince altı saatlik yoldur. Menzili sengistândur, tarykı dahi taşlıktur. Bu menzilde arpa emîni olan Hüseyin Efendi büyük ruznâmeci oldı.
88. *Menzil-i Hakemiyye* حكيه , yevmü'l-isneyn Saat 5
Dellilke'den bu menzile gelince beş saatlik mesâfedür, tarykı vâsi'dür, sengistândur. Menzil bir ırmak kenârında idi. Bu menzile çöl arabı Bağdad yanında beş kızılbaş tutub getürdiler, cümlesini katletdiler.

89. *Menzil-i mukabele-i Kābur* مقابله، قابور , yevmü's-sülâsâ Saat 5
Hakemiyye'den bu menzile gelince beş saatlik yoldur, tarykı vâsi'dür, menzile karîb yerde 'azîm iniş vardır, menzil Şat kenârındadır. Menzil'in karşusunda *Cudî* جودی dağı dimekle ma'rûf bir dağ vardır. Nuh peygamber gemisi ile ol dağa nüzûl etmişler, büyük dağdır. Mezbûr dağ Musul'a karîbdür.
90. *Menzil-i Kefr-i Zaman* كفر زمان , der yevmü'l-erbi'â Saat 8
Mukabele-i Kabur'dan bu menzile gelince sekiz saatlik yoldur. Yolu iniş ve yokuş idi. Menzil Şat kenârındadır, vâsi'dür. Menzile karîb su kenârında bir kal'a vardır, ismi Kefr-i Zaman'dur. Bu gün Şat suyını cümle 'asker-i islâm ayakdan geçdiler, su eyere صویره çalardı. Sa'âdetlu Hünkâr dahi ayakdan geçdi.
- 22 91. *Menzil-i Mukabele-i Kefr-i Zaman* مقابله، كفر زمان , yevmü'l-hamîs Saat 2
Kefr-i Zaman'dan bu menzile gelince iki saatlik mesâfedür, menzil Şat kenârındadır. Menzil-i mezbûrde bir gün oturak olındı.
92. *Menzil-i Ebusa'îd* ابو سعيد , der yevmü's-sebt Saat 5
Kefr-i Zaman'dan Ebusa'îd'e gelince beş saatlik mesâfedür, tarykında neşîb نشیب ve firâz فراز vardır. Menzil Şat kenârındadır.
93. *Menzil-i Dîlfesene* دلفسنة , yevmü'l-ahad Saat 5
Ebusa'îd'den bu menzile gelince beş saatlik mesâfedür, yolu inişli ve yokuşludur. Menzil Şat kenârındadır. Bu menzilde Beyşehri beği Küçük Abaza'yı Hünkâr katletdiler. Mar'aş مرعاش beğlerbeğisi Mustafa Paşa vefât eyledi
94. *Menzil-i Mukabele-i Eski Musul* اسكى موصل , yevmü'l-isneyn Saat 5
Dîlfesene'den bu menzile gelince beş saatlik yoldur. Tarykı dereli ve depeli idi. Menzil dahi Şat'a karîbdür.
95. *Menzil-i Cemâl-Kendi* جمال كندی , der yevmü's-sülâsâ Saat 4
Mukabele-i Eski Musul'dan Cemâl-Kendi'ne varınca dört saatlik mesâfedür, tarykı sehildür. Menzil dahi Şat kenârında idi.
- 23 96. *Menzil-i Karakuyı* قره قوی , Yevmü'l-erbi'â Saat 3
Cemâl-Kendi'nden bu menzile gelince üç saatlik mesâfedür, tarykı vâsi'dür, menzil Şat kenârındadır.
97. *Menzil-i Musul* موصل , der yevmü'l-hamîs Saat 2
Karakuyı'dan bu menzile gelince iki saatlik mesâfedür. Karakuyı'dan bu menzile gelince 'azîm âlâylar düzilmiş idi. Tarykı düzdür. Bu menzile Cumâde'l-ülâ'nın yigirmi dokuzunda gelindi. Menzil-i mezbûrda ocak ağalarından Turnacıbaşı Derviş Ağa'yı Hünkâr katletdiler. Menzil şehrin karşusunda, Şat kenârındadır. Menzile karîb Yunus Peygamber'in merkad-i şerifleri var idi. Menzil-i mezbûrda on gün oturak olunub yine Cumâde'l-lâhire'nin dokuzuncu günü Bağdad cânibine revâne olındı. Bu menzilde Hind elçisi gelüb Hünkâra buluşdılar. Bu menzilde Diyâribekir beğlerbeğisinin âdemleri yigirmi dil

kızılbaş ve kırk elli baş getürdiler. Bir def'a dahi sekiz dil getürdiler. (Cemâde'l-elâhire'nin dokuzuncu günü Bağdâd cânibine revâne olındı.)

98. *Menzil-i Kızfahri* قيز فخرى, der yevmü'l-isneyn Saat 2,5
Musul'dan Kızfahri'ye gelince iki buçuk saatlik mesâfedür, tarykı vâsi'dür, menzil dahi vâsi'dür. Şat kenârında konıldı.
99. *Menzil-i mukabele-i Ali Hammâmî* مقابله، علی حامی, yevmü's-sülâsâ Saat 5
Kızfahri'den bu menzile gelince beş saatlik mesâfedür, düz yerlerdür, vâsi'dür. Menzil dahi Şat kenârındadır. Bu menzilde Şat'dan ayrıldık.
100. *Menzil-i Zab suyu* زاب صوي, der yevmü'l-erbi'â Saat 5
Mukabele-i Ali Hammâmî'ndan bu menzile gelince beş saatlik mesâfedür, tarykı vâsi'dür, düzdür, nısf-ı tarykda bir 'azîm kenise vardır, içinde şenliği vardır. Menzil Zab suyına karıbdür.
- 24 101. *Menzil-i mukabele-i Zab suyu* مقابله، زاب صوي, yevmü'l-hamîs Saat 2
Zab suyundan bu menzile gelince iki saatlik yoldur. Zab suyu pek yağruk يورغرى sudur. Cümle 'asker mezbûr suyu ayakdan geçdiler. Sa'âdetlu Hünkâr dahi at ile geçdi. Suyın derinliği atın eyerine اربنه dek idi. Suyın iki cânibi ormanlıkdur.
102. *Menzil-i Şemâmik* شامك, yevmü'l-cum'a Saat 5,5
Mukabele-i Zâb suyundan bu menzile gelince beş buçuk saatlik mesâfedür, tarykı düzdür. Menzile karîb *Erbil* اربيل nâmında bir kal'a vardır. Menzil dahi vâsi'dür. Suyı fenâdur. Sazlık içindedür.
103. *Menzil-i Pîrdâvud* پير داود, yevmü's-sebt Saat 3,5
Şemâmik'den bu menzile gelince üç buçuk saatlik yoldur, tarykı düzdür, menzil vâsi'dür, suyu azdır ve fenâdur. Menzilin karşısında bir kubbelu binâ vardır. Pîr Davud'un merkad[i] imiş
104. *Menzil-i İncesu* اينجه صو, der yevmü'l-ahad Saat 5
Pîrdavud'dan bu menzile gelince beş saatlik mesâfedür, tarykı vâsi'dür, menzil vâsi'dür, ammâ suyu azdır ve fenâdur.
105. *Menzil-i Altunköprü* التون كوبرى -i Şehrizol شهر زول, der yevmü'l-isneyn saat 4
İncesu'dan bu menzile gelince dört saatlik mesâfedür, tarykı inişli ve yokuşlıdır. Su, köpriden geçildi, pek kavî binâ imiş. Sudan da geçilürdi. Su pek latf idi. Menzil köprinin öte cânibinde idi. Bir mağara dahi vardır. Zaman ile şehir imiş.
- 25 106. *Menzil-i Gökdepe* كوك دبه -i Şehrizol شهر زول, der yevmü's-sülâsâ saat 2,5
Altunköprü'den bu menzile gelince iki buçuk saatlik mesâfedür, tarykı vâsi'dür, düzdür. Hünkâr'ın otağı depenin üzerinde idi. Bu menzilde hazinedârbaşı merhum oldu. Yerine Çalık Ahmed Ağa oldu ve Abdurrahman Ağa kilârcıbaşı oldu.
107. *Menzil-i Hâssasuyu* خاصه صوي, der yevmü'l-erbi'â Saat 5
Gökdepe'den bu menzile gelince beş saatlik mesâfedür. Tarykı sengistân idi. Bir mıkdar sarpdur. Menzil bir dağ üzerindedür, pek ya-

bisdür. Çadırlar perişân vâki' olmuş idi. Dağlar aralarında konıldı suyu pek latifdür.

108. *Menzil-i Kerkük* كركوك, der yevmü'l-hamîs Saat 2
Hâssasuyı'ndan bu menzile gelince iki saatlik yoldur, sarpdur. Yolda bazı yerde hark خرق vardır. Kerkû[k] kal'ası bir depe üzerindedür, eyüce kal'adur. Etrafında Hâssasuyı vardır. Bu menzilde bir gün oturak olındı. Menzil kal'anın öte cânibindedür, vâsi'dür.
109. *Menzil-i Tâz[e] Hurmakı* تاز خرماتی, der yevmü's-sebt. Saat 5
Kerkük'den bu menzile gelince beş saatlik mesâfedür, tarykı vâsi'dür, yolda dere depe vardır, menzil [de] bir küçük kal'a vardır.
110. *Menzil-i nâhiye-i Tavuk* ناهیه' تاروق, yevmü'l-ahad Saat 6
Tâze Hurmak تازہ خرمات 'den bu menzile gelince altı saatlik yoldur, tarykı vâsi'dür ve çöldür. Menzil bir virân karyenün yanındadır. 'Azîm hurmalık bağçeler vardır.
- 26 111. *Menzil-i Tuz Hurmakı* طوز خورماتی, der yevmü'l-isneyn Saat 7
Tavuk'dan bu menzile gelince yedi saatlik yoldur, tarykı vâsi'dür, harkları çok idi. Menzil bir köyün yanında idi, harâbdur. Bağçelu yerdür, menzil otlu yerdür.
112. *Menzil-i Kifri* كفری, yevmü's-sülâsâ Saat 10
Tuz Hurmak'dan bu menzile on saatlik yoldur. Nısf-ı taryka varınca düzdür, mâ'adâsı sarpdur. Menzil dahi yâbisdür. Bu menzilde bir gün oturak olındı.
113. *Menzil-i Telbeşân* تلبشان, yevmü'l-hamîs Saat 3
Kifri'den bu menzile gelince üç saatlik mesâfedür, tarykı sehildür, menzil dahi latifdür.
114. *Menzil-i Şurb* شرب tâbi'-i Bağdad بغداد, der yevmü'l-cum'a Saat 6
Telbeşân'dan bu menzile gelince altı saatlik mesâfedür. Tarykın solunda kubbe-i İbrahim var, bir ziyâretgâhdur. Menzile karîb bir harâbe karye vardır. Hurmalık bağçesi çok idi.
115. *Menzil-i Nârinsuyı* نارین صوی tâbi'-i Bağdad, der yevmü's-sebt Saat 2
Şurb'dan bu menzile gelince iki saatlik yoldur, tarykı vâsi'dür, menzile karîb bir su geçildi, pek fenâ geçid idi. Menzil vâsi'dür.
- 27 116. *Menzil-i Taşköprü* طاش کبری, der yevmü'l-ahad Saat 7
Nârinsuyı'ndan bu menzile gelince yedi saatlik mesâfedür, tarykında su'ûbet vardır. Köprü *Diyâle* دیاله den bir hark üzerindedür. Köprü geçilüb konıldı. Bu menzile Şehribân شهربان dan çok inâr geldi, pek eyü inârı olur imiş. Bu menzilde bir gün oturak olındı.
117. *Menzil-i Çubukköprü* چبوق کبری, Yevmü's-sülâsâ (gurre-i Receb) Saat 3
Taşköprü'den bu menzile gelince üç saatlik mesâfedür, tarykı vâsi'dür, düz yerlerdür. Menzil-i mezbûrun karşusunda sol tarafında Şehribân شهربان idi. 'Asker bu menzilden gidüb Şehrizol'i gâret edüb vâfir zahire getürdiler. Bu menzilde çubuk kesmek için bir gün oturak olındı.

118. *Menzil-i Diyâle kenârî* دىاله كنارى, der yevmü'l-hamîs Saat 2,5
Çubukköprü'den bu menzile gelince iki buçuk saatlik yoldur, taryıky vâsi'dür, ba'zı yerde hark vardır. Menzil yâbis yerdür.
119. *Menzil-i Ba'kûbe karşısı* بمقوبه قارشوسى, der yevmü'l-cum'a Saat 4
Diyâle kenârından bu menzile gelince dört saatlik yoldur. Menzil Diyâle kenârındadır. Menzilin karşısında bir 'azîm bağçe var idi, serâpa turunç ve hurma idi.
120. *Menzil-i Bihrûz* بهروز, der yevmü's-sebt Saat 2
Ba'kûbe'den bu menzile gelince iki saatlik mesâfedür, yolu düzdür, 'azîm fezâlardur. Menzil Diyâle suyına karîb idi.
- 28 121. *Menzil-i mukabele-i İmâm Mûsâ* مقابله امام موسى, der yevmü'l-ahad Saat 8
Bihrûz'dan bu menzile gelince sekiz saatlik mesâfedür, taryıky sehildür. Düz yerlerdür, cuyıstândur, yolda bir iki virân han vardır.
122. *Menzil-i İmâm-ı A'zam rahmetullahi 'aleyhi* امام اعظم رحمة الله عليه, der yevmü'l-isneyn Saat 1
Mukâbele-i İmâm Mûsâ'dan İmâm-ı A'zam hazretlerine gelince bir saatlik mesâfedür. Menzil-i mezbûra bin kırk sekiz tarihinde Recebü'l-mürecceb'in sekizinci günü ki yevmü'l-isneyndür nüzûl olındı. İstanbul'dan İmâm-ı A'zam hazretlerine yüz doksan yedi günde vâsil olduk. Konak-ı kâmil yüz yigirmi bir gündür. Oturak dahi yetmiş altı gündür.

Geldiğimiz gün ikindüden evvel sa'âdetlû Pâdişâhımız şeyhü'l-islâm hazretleriyle ve kadı'asker efendilerle vüzerây-i 'izâmı ve sâir iş görmüş ağavâtı çağırub müşâvere buyurdıklarında, ol gece meterise girilmek fermân olmağın; yeniçeri tâifesine ve sâir meterise girenlere cebehâne tarafından kazma ve kürek tevzi' olunub sülâsâ gecesi iki buçuk sa'atdan sonra Akkapu آق قاپو tarafından sadrı'azam Mehmed Paşa ve yeniçeri ağası ve Rumeli beğlerbeğisi Arslan Paşa oğlu eyâleti ile meterise girüb bunların altı yanında Kapudan Mustafa Paşa samsuncu صامسونجي başı ile Sivâs beğlerbeğisi Kör Hazinesâr, onların altı yanında Anadolu beğlerbeğisi Hüseyin Paşa eyâleti ile, onların altı yanında Gürcü Mehmed Paşa Karanulık قره کولق kapusına değın muhasara etdiler, 'azîm cenk etdiler. Ertesi sülâsâ günü ba'de'l-'asr toplar gelüb her kola tevzi' /29/ olunub herbiri mahalline vaz'olunub erbi'a günü seherî top ile tüfenk ile her küşeden kal'ayı döğmeğe başladılar, ve ol gün meterisde mecrûh olanlar Hünkâra gelüb her birine yigirmişer otuzar gurus merhem-bahâ ihsân olunmuşdur. Hamîs günü ve cum'a günü bu minvâl üzerine cenk olub cum'aertesi gecesi tarafeynden top ve tüfenk sadâsı gelmemekle 'asker içinde vere oldı deyu kal u kıyl olub etrâfdan gülbenk eyleyüb fethi mukarrer bilmişler iken yine cenge mübâşeret olunmuşdur. Ve cum'aertesi Van beğlerbeğisi Süleyman Paşa tarafından dört dâne diri kızılbaş, otuz baş dahi gelüb anlar dahi katlolunub getüenlere nice in'âm ve ihsân olunmuşdur. Ve mâh-ı mezbûrın on sekizinci vâkı' olan hamîs günü

bir kaç pâre şâhî zarbuzan زار بوزان ile Silâhdâr Paşa hazretleri dahi Kuşlar kal'asından içerüsini döğmeğe başladılar. Ertesi cum'a günü Erzurum beğlerbeğisi Ken'ân Paşa tarafından dört kerre-nây sâhibi Han ile birez baş برز باش gelüb hanlar katlolunub getürenlerden beş nefer kimesne kaftan giyüb bâkilerine dahi in'am olunmuşdur.

Ve mâh-ı mezbûrın vâkı' olan yigirminci cum'aertesi gecesi mukadde-mâ kesilen hurma ağaçlarından donuz damı çatılıb topları üzerine çıkarub bir mıkdar yüksekden döğmeğe başladılar, ve kal'anın muhâsara olınan yerlerini yere berâber yıkub yürümeğe 'azîmet eylediklerinde kızılbaş-ı bed-ma'âş dahi içerüde 'azîm hendekler kazub meterisler etmişler deyu haber gelmek ile yine yürüyüşden ferâgat olunub meteris ile kal'aya girmek re'y eylediler ve evvelkiden ziyâde döğmeğe başladılar.

Ve mâh-ı mezbûrın yigirmi altıncı vâkı' olan cum'a günü Hüseyin Paşa kolından biraz kızılbaş çıkub, meteris basmak sâdedinde iken, bizim tarafımızdan 'asker hücum edüb mel'ûnlar münhezim olub kurtulanlar yine içeruye kaçub bir kaç dânesini katletdiler. Ve ol gün Ali Hemedânî nâmında bir câsûs ahzolunub yine itlâk olındı.

30

Ve dahi mâh-ı mezbûrın yigirmi yedinci¹ vâkı' olan cum'aertesi günü Musul'da kalan on pâre top gemiler ile gelüb, üçi Silâhdâr Paşa hazretlerine, beşi Sadrı'azama ve ikisi Mustafa Paşa'ya verilüb ahad gecesi anlar dahi mahalline vaz'olunurken Allah Allah sadâsı gelmekle içerüden mel'ûnlar yürüyüş oldı deyu vehme düşüb kal'anın her burcundan 'azîm tüfenk ve top ve kunbaralar atub hayli şenlik gösterdiler.

Ve dahi mâh-ı mezbûrın yigirmi dokuzuncu vâkı'¹ olan isneyn günü sipâhdan 'ulûfesi çalık olanları sa'âdetlu Hünkâr huzûr-ı hümayunlarına getürdüb, 'ulûfelerini tashîh buyurdılar.

Ve dahi mâh-ı Şa'ban'ın beşinci günü hendekler zabtolunub bizim tarafımızdan hendekte meterise girdiler ve ol gün cümle 'askere 260 000 torba salınub ertesi ahad günü herkes hizmetkâriyle dolu toprak ile meterise götürüb teslîm eylediler ve bu minvâl üzere cânibeynden cengolinub lâkin mâh-ı Şa'ban'ın beşinci gününden on sekizinci gününe değin gece ve gündüz 'azîm cengoldı ki bir vech ile ta'biri mümkün değildir. Hattâ, hamîs günü sadrı'zam Mehmed Paşa serdengeçdi tâfesiyle yıkılan kulleleri almağa 'azîmet buyurub yürüdüklerinde üzerine bayraklar dikilüb kullenin bir tarafı alındıktan sonra ol esnâda şehîd oldılar. Ba'dehu ol saat Kapudan Mustafa Paşa sadrı'azam olub ol gün ve ol gece ki cum'a gecesidir, 'azîm cengolub temcîd vaktinde kızılbaş-ı bed-ma'âş içerüden amân dileyüb Bağdad hâkimi Bektâş Han kendu tevâbi'yle ol gün taşra çıkub sa'âdetlu Hünkâra gelüb, Hünkâr dahi kürk ve sorguç giyirdüb (کیوردوب) ve bir murassa' hançer dahi ihsân edüb, vezir-i a-

¹ Haşiyede kırmızı mürekkeple "Gurre-i Şa'ban" diye not düşülmüştür.

31

zam hazretlerinin otağına gönderüb sâir hanlar ve 'asker dahi bugün çıksunlar deyu emr-i hümayûnları oldu. Amma tenk vakt olmağla ol gün çıkmadılar. 'Asker-i islâm dahi ol gece içeruye girüb içerusini nehb ve gâret eyleyüb, 'azîm emvâl ve erzâk çıkardılar.

Ve dahi ertesi kızılbaş 'askeri Karanuluk (قراکولن) kapusından çıksun deyu emrolnub kapuda zâbitler silâhların almak murad etdiklerinde mel'ûnlar, silâhların vermede 'inâd etmekle yine bizim 'asker ile cenge mübâşeret edüb, Karanuluk kapuda bir iki dâne kulleye kapanub yine ke'l-evvel cengetmeğe başladıkdan بشلادکن sonra sa'âdetlû Hünkâr'a bu husûs mün'akis oldukda, Pâdişâhımız dahi, çünkü bunlar böyle 'inâd eylediler cümlesi kırilsun deyu fermân eylediklerinde 'asker-i islâm mel'ûnları köşe-be-köşe kırmağa başlayub cümlesi tu'me-i şemşîr oldılar ve birkaç bin dânesi iki hân ile ol gün ve gece öğle vaktine dek 'azîm cengedüb ekseri kırıldıkdan sonra yine amân dileyüb iki hân ile yedi sekiz yüz kızılbaş çıkub hanları pâdişâha getirüb bâkı kalan kızılbaş Rumeli beğlerbeğisine teslim edüb, anlar dahi Diyâle'ye varınca götürüb itlâk eylediler. Otuz bin mikdarı kızılbaş kılıçdan geçdi ve dahi ba'de'l-feth pazar günü sa'âdetlû Pâdişâh divân edüb şeyhü'l-islâm ve kadî'askerler ve vüzerâ ve sâir erbâb-ı divân etek ve yer öpüb kürk ve kaftan giyüb ol gün bu menzilden göç olub İmâm-ı A'zam kapısı yanına nüzül olunub kal'a meremmetine başladılar¹. Cum'a günü Bektaş Han füc'ten fevtolub yeniçeri ağası Hasan Ağa Bağdad beğlerbeğisi olub yerine içerüden rikâbdâr Mustafa, ağa oldılar. Bağdad kadısı Rumeli tezkere[ci]si olan Mûsâ Efendi oldılar /32/. Ba'dehu Ramazan'ın dokuzuncı günü ki cum'adır sa'âdetlû Hünkâr vezir-i a'zam hazretlerini vesâir beğlerbeğileri koyub kendüleri sa'âdetle şeyhü'l-islâm hazretleri ile ve kadî'asker efendilerle vesâir dâire halkıyla İmâm Mûsâ'ya göçüb iki gün oturak olındı ve dahi iç kal'ada bâruthâne tutuşub iç hisârın haylı yeri virân olub nice âdem dahi helâk oldu. Bu ahvâl böyle olmağla bâkı kalan kızılbaş kırilsun deyu ferman-ı 'âlî olmağla İmâm Mûsâ'da otağ önünde iki üç yüz mikdarı kızılbaş kırdılar. Ba'dehu mâh-ı mezbûrın on ikinci günü İmâm Mûsâ'dan İstanbul cânibine revâne olındı.

BAĞDAD'DAN İSTANBUL'A VARINCA VÂKİ' OLAN MENÂZİL BEYÂNINDADUR

1. *Menzil-i İmâm Mûsâ* امام موسى, yevmü'l-cum'a

2. *Menzil-i Tel Kûş* تل کوش, yevmü'l-isneyn

Saat 4

İmâm Mûsâ'dan bu menzile gelince dört saatlik mesâfedür, tarykı düzdür, menzil Şat kenârındadır.

¹ Haşiyede de kırmızı mürekkeple "Gurre-i Ramazan" diye yazılıdır.

3. *Menzil-i Kasr-i Sümeyke* قصر سمیكه, yevmü's-sülâsâ Saat 5
Tel Kûş'dan bu menzile gelince beş saatlik mesâfedür, tarykı düzdür ve çöldür. Menzil, yağmur suyundan cem'olma bir göl kenârındadır.
4. *Menzil-i Sadr-ı Düceyle* صدر دجیله, yevmü'l-erbi'â Saat 7
Kasr-ı Sümeyke'den bu menzile gelince yedi saatlik mesâfedür, düzdür, lâkin ba'zı yerlerde susuz harklar vardır, bir miktar zahmet çekildi. Menzil göçer Karaevliler كوچر قره اولي ار yanında idi.
- 33 5. *Menzil-i 'Âşık — Ma'suk* عاشق معشوق, yevmü'l-hamîs Saat 6
Sadr-i Düceyle'den bu menzile gelince altı saatlik yoldur. Pek latîf yol idi. 'Âşık-Ma'suk iki kal'adur biri Şat suyunın öte cânibindedür, biri dahi beri cânibindedür
6. *Menzil-i Tekrit* تکريت, yevmü'l-cum'a Saat 9
'Âşık-Ma'suk'dan bu menzile gelince dokuz saatlik yoldur, düzdür. Tekrit bir virân büyük kal'adur. Bu menzilde Hind elçisi Musul'dan gelüb el öpüb müteferrikabaşı ta'yin olunub Hind'e gitdiler.
7. *Menzil-i Kızıl Han* قزل خان, yevmü's-sebt Saat 7,5
Tekrit'den bu menzile gelince yedi buçuk saatlik mesâfedür, tarykı düzdür, 'azîm handur, etrâfında şenlik yokdur, Şat kenârındadır.
8. *Menzil-i Acısu* آجی صو, yevmü'l-ahad Saat 8
Kızıl Han'dan bu menzile gelince sekiz saatlik mesâfedür, düz yerlerdür, tarykı latîfdür, tatlı suyu yokdur, şûre yerlerdür, çöldür.
9. *Menzil-i Toprak kal'ası* طبراق قلمسی, yevmü'l-isneyn Saat 8,5
Acısu'dan bu menzile gelince sekiz buçuk saatlik mesâfedür, menzile karîb dere depe vardır. Menzil dahi Şat kenârında idi.
10. *Menzil-i Karga Çimi* قرغه چمی, yevmü's-sülâsâ Saat 9
Toprak kal'asından bu menzile gelince dokuz saatlik yoldur, nisf-ı taryıkda bir saat miktarı 'azîm sengistândur, menzil vâsi'dür.
- 34 11. *Menzil-i Ali Hammâmı* علی حامی, yevmü'l-erbi'â Saat 10
Karga Çimi'nden bu menzile gelince on saatlik yoldur, tarykı düzdür, menzile karîb tarykı sa'b ve sengistândur, menzil Şat kenârındadır. Ali Hammâmı kurbünde bir virân sarây vardır.
12. *Menzil-i Musul* موصل, yevmü'l-hamîs Saat 7
Ali Hammâmı'ndan bu menzile gelince yedi saatlik yoldur, tarykı vâsi'dür, bir miktar sa'b ve sengistân vardır. Bu menzilde bir gün oturak olunub قلب (Galebe) divân olub Kızılbaş elçisi el öpüb kaffan giyüb nâme ile Şâh'a götürdiler.
13. *Menzil-i Hân-ı İsmâ'il* خان اسمعیل, yevmü's-sebt Saat 3
Musul'dan bu menzile gelince üç saatlik mesâfedür, tarykı sengistândur. Bu menzil Şat suyuna karîbdür, suyu kalîldür.
14. *Menzil-i Kesik Köprü* کسک کوبری, yevmü'l-ahad Saat 6
Hân-ı İsmâ'il'den bu menzile gelince altı saatlik mesâfedür, menzil yanında bir depe üzerinde bir 'azîm virân han vardır, altı yanında bir mağaradan su çıkar, bir miktar ısı idi, şûre yerdür.

15. *Menzil-i Akboğa* آق بوغه, yevmü'l-isneyn Saat 6
Kesik Köprü'den bu menzile gelince altı saatlik mesâfedür, tarykı düzdür ve sehldür, suyu az idi, acıdur, kuyulardan koğalarla çıkarırlardı, menzil vâsi'dür.
- 35 16. *Menzil-i Demirkapu* دمر قاپو, yevmü's-sülâsâ Saat 12
Akboğa'dan bu menzile gelince on iki saatlik mesâfedür, tarykı düzdür, vâsi'dür, ba'zı yerde Karaevli قره اول re'âyâ vardur, menzil bir çay kenârındadır, menzil vâsi'dür.
17. *Menzil-i Nusaybin* نصيبين, yevmü'l-erbi'â Saat 14
Demirkapu'dan bu menzile gelince on dört saatlik yoldur, tarykı düzdür, bir kaç yerde 'azîm harklar vardur, harkları geçmede 'azîm zahmet çekildi. Menzil ırmak kenârındadır.
18. *Menzil-i Mardin altı* ماردين التي, yevmü'l-hamîs Saat 14
Nusaybin'den bu menzile gelince on iki¹ saatlik mesâfedür, tarykı düzdür, nısf-ı tarykında bir harâb hân vardur, suyu az idi.
19. *Menzil-i Şühûd Pınarı* شهود پينكاري, yevmü'l-cum'a Saat 13
Mardin altından bu menzile gelince on üç saatlik yoldur, tarykı 'azîm taşlık ve sarp yerlerdür. Menzil bir dere kenârında, orman içinde idi.
20. *Menzil-i Diyâribekir* ديار بكر, yevmü's-sebt (Gurre-i Şevvâl²) Saat 12
Şihûd Pınarı'ndan bu menzile gelince on iki saatlik mesâfedür, tarykı düzdür, pek çamur idi. Hünkâr Şat suyunu geçüb Müderris مدرس köyi yanında kuşluk vaktinde nüzûl edüb erbâb-ı divân el öpdiler. Bu menzile 'İyd-i Fıtr'ın ibtidâ günü dâhil oldılar.
- 36 Bu menzilde Büyük Mirâhur İbşir بك اشير Budun veziri olub kapucular kethüdâsı Büyük Mirâhur oldılar ve dahi menzil-i mezbûrde Rumiye روميه şeyhi katolındı. Bu menzilde Es'ad Çelebi Haleb mollası olub hekimbaşısı Zeyne'l-âbidîn Efendi Galata kadısı oldı. Bu menzilde Rumeli kadı'asker[i] Ebussu'ûd-zâde merhûm oldı, Arslan Paşa oğlu dahi merhum oldı. Bu menzilde kapu ağası dahi merhum oldı. Menzil-i mezbûrda yetmiş gün oturak olunub yine Kurban bayramının ikinci günü ki cum'adur İstanbul'a sa'âdetlû Hünkâr revâne oldılar.
21. *Menzil-i Şilbe* شلبه, Saat 1,5
Diyâribekir'den Şilbe'ye gelince bir buçuk saatlik mesâfedür, tarykı düzdür, menzil dahi vâsi'dür.
22. *Menzil-i Zengiyân köprüsi* زنكيان كو برسي, Saat 4
Şilbe'den bu menzile gelince dört saatlik yoldur, tarykı taşlıkdur.
23. *Menzil-i Ergani altı* ارغني التي, Saat 5
Zengiyân köprisinden bu menzile gelince beş saatlik yoldur, tarykı

¹ Metin ve cetvel arasında orjinalda da saat mübâneneti vardır.

² Bunun altına tekrar gene kırmızı kalemle "Gurre-i zilhicce" diye yazılmıştır. Gene kırmızı mürekkeple "yevm 12" diye altına not edilmiştir. 1 Şevvâl tarihi doğrudur.

- düzdür, esnâ-i tarykda bir mıkdar sengistân vardır, kal'a bir kayanın üzerindedür, pek sarpdur.
- 37 24. *Menzil-i Sovucak* صورجق, Saat 4
Ergani'den bu menzile gelince dört saatlik yoldur, dağdur, ekser yeri sarpdur ve ormanlıkdur, menzil dahi yâbis idi, dağlar arasındadır.
25. *Menzil-i Behremaz ovası* بهرہماز اوہسی, Saat 5
Sovucak'dan bu menzile gelince beş saatlik mesâfedür, tarykı dahi sarpdur, pek zahmet çekildi, bu yolda 'azîm kar var idi.
26. *Menzil-i Gölbaşı* گول باشی, Saat 4
Behremaz ovasından bu menzile gelince dört saatlik yoldur, nisf-ı taryka varınca 'azîm yokuşdur, ba'dehu menzile varınca pek iniş idi. Bunda dahi kar var idi, menzil Gölbaşı'nda idi.
27. *Menzil-i Malkoç Efendi köyi* ملقوج افندی کوی, Saat 4
Gölbaşı'ndan bu menzile gelince dört saatlik mesâfedür, tarykı düzdür, menzil dahi vâsi'dür, suyu azdur.
28. *Menzil-i nehr-i Fırat kenârı* نہر فیرات کناری, Saat 4,5
Malkoç köyünden bu menzile gelince dört buçuk saatlik mesâfedür, nisf-ı tarykı sehldür, mâ'adâsı nehre varınca sarp inişdür, su üzerinde yigirmi pâre kayık vardır, çekilmede چکلمده (geçilmede) pek su'ûbet çekildi.
- 38 29. *Menzil-i Malatya* ملطیہ, Saat 7
Nehr-i Fırat'dan bu menzile gelince yedi saatlik yoldur, tarykı vâsi'dür, birkaç yerde ırmaklar geçildi. Bu menzilde üç gün oturak olındı. Malatya'nın akar suyu çokdur, havâsı pek sakıydür نعلدر
30. *Menzil-i Hasanbadryk* حسن بادریق, Saat 5
Malatya'dan bu menzile gelince beş saatlik [mesâfedür], tarykı düzdür, vâsi'dür. Nisf-ı tarykda bir ırmak var idi, üzerinde kırk göz bir köprü vardır.
31. *Menzil-i Hekimhanı* حکیم خان, Saat 5
Hasanbadryk'da bu menzile gelince beş saatlik mesafedür, tarykında iniş ve yokuş çokdur, tarykı ormanlıkdur, menzil sarb idi, han kurbündedür, yâbis yerdür.
32. *Menzil-i Hasançelebi* حسن چلبی, Saat 4
Hekimhan'ından bu menzile gelince dört saatlik mesâfedür, menzile varınca bir ırmak kırk kerre geçildi, pek yoğruk بوغروق sudur, nisf-ı tarykda bir viran köprü vardır, menzil latîf idi.
33. *Menzil-i Alacahan* آلاجه خان, Saat 6
Hasançelebi'den bu menzile gelince altı saatlik yoldur, tarykı vâsi'dür, tarykı inişli ve yokuşlı idi, menzil latîfdür.
- 39 34. *Menzil-i Kangal* قانقال, yevmü'l-ahad 27 Saat 5
Alacahan'dan bu menzile gelince beş saatlik yoldur, tarykı vâsi'dür, menzil köyi geçüb bir yâbis yereddür, Kangal büyük karyedür,

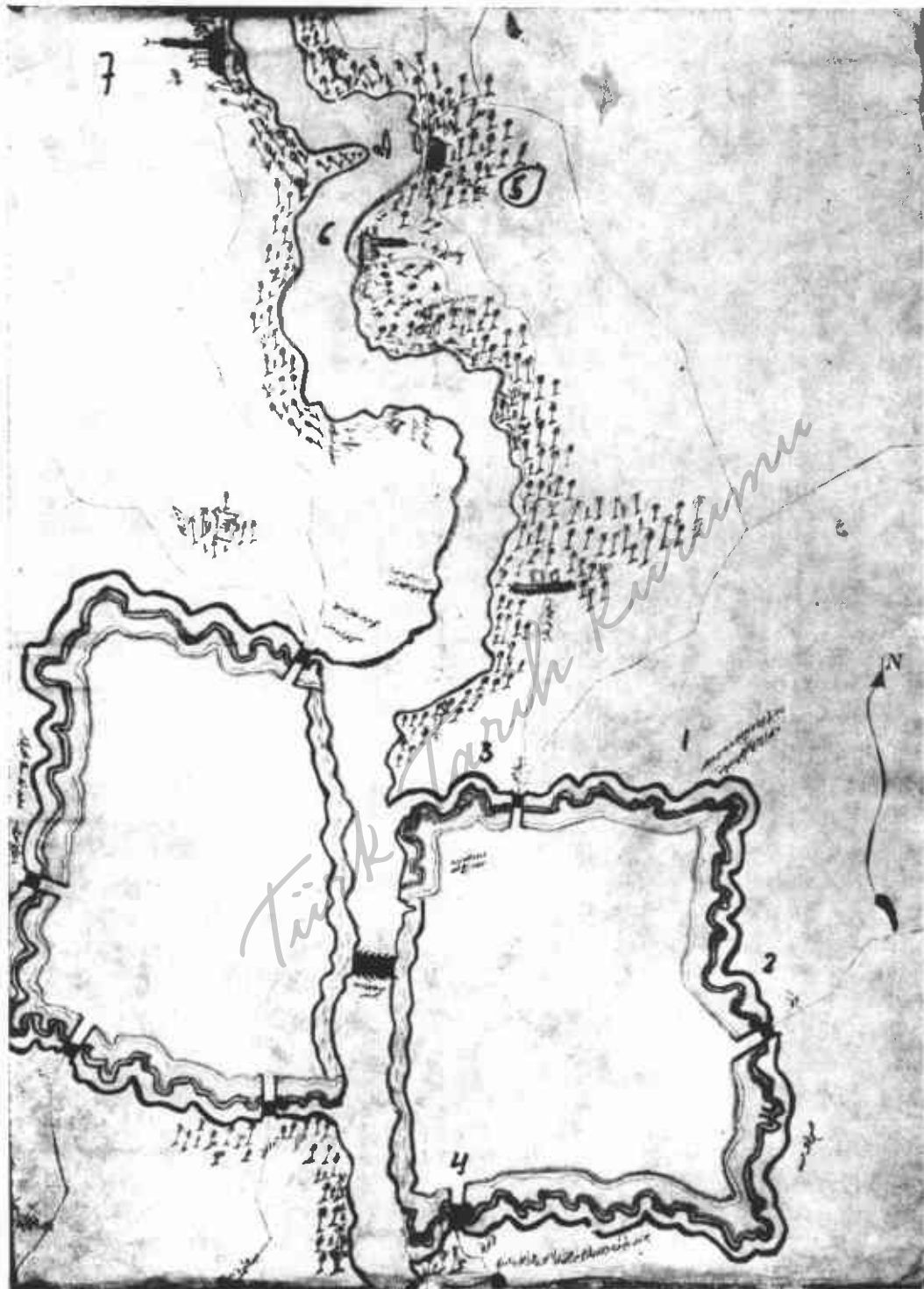
içinde Türkmen ağası olur. (Sahife kenârında kırmızı kalemle "Gurre-i Muharremü'l-harâm" ve altına, "menzil-i Sivas, rûz-i pencşenbe" diye bir not düşülmüştür.)

35. *Menzil-i Tecer burun* تجر بورونى, Saat 4
Kangal'dan bu menzile gelince dört saatlik yoldur, tarykı vâsi'dür, menzile karîb bir dağdan aşağıya 'azîm iniş vardır.
36. *Menzil-i Tuzlu* طوزلو, Saat 2,5
Tecerburun'dan بورندن bu menzile gelince iki buçuk saatlik mesâfedür, tarykı vâsi'dür, düzdür, menzil dahi vâsi'dür ve lâtifdür,
37. *Menzil-i Sivas* سيواس, der yevmü'l-erbi'â Saat 5
Tuzlu'dan bu menzile gelince beş saatlik mesâfedür, tarykı düzdür, vâsi'dür. Menzile karîb bir iniş vardır, Kızılırmak üzerinde bir köprü vardır, cümle 'asker köprüden geçdi. Bu menzilde üç gün oturak olındı.
38. *Menzil-i Ilca* ايلجه, yevmü'l-ahad fi 4 Muharrem Saat 3
Sivas'dan bu menzile gelince üç saatlik yoldur, tarykı iniş ve yokuşdur. Yıldız suyu üzer[inde] olan köprüden geçilüb Ilca'nın altı yanına konıldı. Ve üç Kenise'yi Ken'an Paşa vurub on beş baş ve üç dört kızılbaş getürdi, katlolındı.
- 40 39. *Menzil-i Han-ı Mehmed Paşa* خان محمد پاشا, Saat 2,5
Ilca'dan bu menzile gelince iki buçuk saatlik mesâfedür, tarykı vâsi'dür, pek latîf yoldur, çamlıkdur. Menzil han yanında bir ırmak kenârındadır. Nasuh Paşa-zâde Hüseyin Paşa Hünkârı selâmladı.
40. *Menzil-i Artuğova* ارتوغ اوه, Saat 6
Mehmed Paşa Han'ından bu menzile gelince altı saatlik mesâfedür, tarykında bir miktar yokuş ve iniş vardır, tarykı cümle çamlı bel-lerdür.
41. *Menzil-i Tokat* تونات, der yevmü'l-erbi'â Saat 6
Artuğova'dan bu menzile gelince altı saatlik mesâfedür, tarykı sarpdur, pek iniş vardır. Menzil tenk idi. Hünkâr şehrin içinde saraylara kondı. Bu menzilde iki gün oturak olındı.
42. *Menzil-i İnepazarı tâbi-i Kazâbâd* اينه بازارى تابع قازاباد, yevmü's-sebt Saat 5
Tokad'dan bu menzile gelince beş saatlik yoldur. Yol üzere 'azîm ma'mûr köyler vardır, ve mahall-i nüzûl sahrâdadur, lâkin bir 'azîm yağmur olmağın ziyâde zahmet çekildi.
43. *Menzil-i Şeyh Nusret tâbi-i Zile* شيخ نصرت تابع زيله, yevmü'l-ahad Saat 4,5
Dört buçuk saatde nüzûl olındı, taryk a'lâdur. Zile mukabelesindedür, havası hoşdur.
- 41 44. *Menzil-i Meşhedâbâd* مشهد آباد, yevmü'l-isneyn Saat 4
Dört saatde bu menzile Şeyh Nusret'den gelindi ve yol üzere 'azîm yağmurlar yağdı. Menzilde kezâlik 'azîm çamurlu yerdür, ziyâde zahmet çekilmişdür.

45. *Menzil-i Bazlamaç* بزلامچ, yevmü's-sülâsâ Saat 7
Meşhedâbâd'dan bu menzile gelince yedi saatlik yoldur, taryk çamurlu dağdur. Nısf-ı sahrâdur ve cısr mürûr olmur. Menzil sahrâdur.
46. *Menzil-i Hısr* حشر, yevmü'l-erbi'â Saat 8
Sekiz saatlik mesâfedür مصافهدر, taryk ve mahall-i nüzûl lâtif sahrâdur. Hüseyin-âbâd derler.
47. *Menzil-i Budaközü* بوداق اوزی, yevmü'l-hamîs Saat 5
Beş saatde nüzûl olındı, âb u havası gâyet latifdür, çayırkıdur ve havada dahi letâfet var idi.
48. *Menzil-i Akçakoyunlu* آقچه قونل, yevmü'l-cum'â Saat 4,5
Dört buçuk saatde nüzûl olındı, taryk gâyet dardur ve fenâdur, ammâ mahall-i nüzûl hûb ve ra'nâdur.
- 42 49. *Menzil-i Nârende* نارنده, yevmü's-sebt Saat 5
Beş saatde nüzûl olındı taryk ve mahall-i nüzûl vâsi'dür ve Delicesu دلیجه صو dimekle ma'rûf suyu üzerinde cısrden mürûr olındı ve Budun'dan ma'zûl vezir-i a'zam Mehmed Paşa hazretleri gelüb Silahdâr Paşa hazretlerinin otağına konub rikâb-ı Hümâyûn'a yüz sürüb otâğ-ı mezbûrede divân olunub ve nâzır-ı Küre İbrahim Paşa dahi geldi.
50. *Menzil-i Karakoğa* قروغنه, yevmü'l-ahad Saat 7
Yedi saatde nüzûl olındı, taryk inişli ve yokuşlıdur, gayet lâtifdür, âb u havası kezâlik a'lâdur, yaylak imiş.
51. *Menzil-i Çâşnıgr köprüsi* چاشنکیر کبری سی, yevmü'l-isneyn Saat 9,5
Dokuz buçuk saatde nüzûl olındı, cısr mürûr olındı, Kızılırmak üzeredür, ma'mûr yolu vardur, soğuk sular yol üzere câ-be-câ bulunur. Dağdı yolu.
52. *Menzil-i Çukurcuk* چقورجق, Yevmü's-sülâsâ Saat 7
Yedi saatde nüzûl olındı, yolu 'azîm sarpdur, inişli yokuşlıdur, çam dağdur, câ-be-câ soğuk sular bulunur ve suyu âb-ı hayât gibidür, mahall-i nüzûl lâtif çayırdur.
53. *Menzil-i Lalaçayırı* لالاچایری, yevmü'l-erbi'â Saat 3,5
Taryk latifdür ve mahall-i nüzûl çayırdur, Şeyhü'l-islâm hazretleri Ankara tarafından geldi ve yine gitti ve Nasûh Paşa-zâde Erzurum beğlerbeğisi oldı.
54. *Menzil-i Ankara* آنقره, yevmü'l-hamîs Saat 6
Altı saatde nüzûl olındı ve bağ ve bağçeler içinden mürûr olındı, pâdişâhımız şehre nüzûl buyurdılar. Enguri şehri gâyet ma'mûr şehirdür, lâkin mahall-i nüzûl yâbisdür, suyu dahi kezâlik fenâdur ve Şeyhü'l-islâm hazretleri 'azîm ihsânlar eylemişdür herkese, ve Nakıyb-zâde kadı şüd ve defterdâr İbrahim Paşa-zâde defterdâr oldı. İki gün oturak olmuşdur.

- 43 55. *Menzil-i İstanos* اسطانوس, Saat 5
Ankara'dan bu menzile gelince beş saatlik mesâfedür, tarykı düzdür ve vâsi'dür, menzil dahi vâsi'dür, müferrihdür, havâsı latîfdür.
56. *Menzil-i Avşar Çayırı* آوشار چایری, Saat 4
İstanos'dan bu menzile gelince dört saatlik yoldur, tarykı yokuş ve inişdür, menzile karîb Yergömi یرکومی nâmında bir kasaba vardır. Bağ ve bağçesi çokdur.
57. *Menzil-i Beypazarı* بییکبازاری, Saat 6
Avşar'dan bu menzile gelince altı saatlik mesâfedür, tarykı âsândur, menzil şehri geçüb bir yâbis yerededür, Beypazarı bir hoşça kasabadır.
58. *Menzil-i Sarıcalar* ساریچهلر, Saat 5
Beypazarı'ndan Sarıcalar'a gelince beş saatlik mesâfedür, tarykı iniş ve yokuşdur, menzil pek yâbis yerededür.
59. *Menzil-i Na'lluhan* نعلو خان, Saat 5,5
Sarıcalar'dan bu menzile gelince beş buçuk saat mesâfedür, tarykı ormanlıkdur, menzil han yanındadır.
60. *Menzil-i Hân-ı Frengî* خان فرنگی, (Gurre-i Saferü'l-hayr) Saat 8
Na'lluhan'dan bu menzile gelince sekiz saatlik mesâfedür, tarykında pek su'ûbet çekildi. Menzil, hanı geçüb bir iki saat gidüb orman içinde bir çayırdaki konıldı.
- 44 61. *Menzil-i Körfelinos (?)* کورفلنوس, Saat 10
Hân-ı Frengî'den bu menzile gelince on saatlik mesâfedür, cümle ormanlıkdur. Bu menzile gelince pek zahmet çekildi, menzil vâsi'dür, menzil yanında bir büyük köy vardır.
62. *Menzil-i Taraklu* طرقلو, Saat 5
Körfelinos'dan bu menzile gelince beş saatlik yoldur, tarykı ormanlıkdur, menzile karîb 'azım iniş vardır, menzil kasabanun yanındadır.
63. *Menzil-i Geyve* گیهوه, Saat 4,5
Taraklu'dan bu menzile gelince dört buçuk saatlik mesâfedür, tarykı iniş ve yokuşdur, yolu cümle ormanlıkdur. Menzil, Sakariyye سقریه suyunu köprüden geçüb, su kenârında idi.
64. *Menzil-i Sabanca* صبانجه, Saat 5
Geyve'den Sabanca'ya gelince beş saatlik mesâfedür, tarykı ormandur, sarpdur, pek su'ûbet çekildi, menzil kasabaya muttasıl bağçelik içinde idi. Pek latif menzildür.
65. *Menzil-i Üsküdar* اسکدار, yevmü'l-erbi'â Saat 5
Cümle 'ulemâ gelüb pâdişâh-ı islâm cyyedehullahu Ta'âlâ hazretlerini istikbâl idüb el öpdiler, iltifâta الطفاته mazhar oldılar ve bir gün oturak olub cum'a günü sabahdan sonra kadırgaya binilüb ahşam zamaniyle İstanbul'a varduk, el-hamdü Lillâhi Ta'âlâ. Tem.

Türk Tarih Kurumu

PLANIN NOTU

Topkapu Sarayı Arşivi'nde bulunan bu harita (No : E. 9404) Bağdad kalenin 1831'deki durumunu göstermektedir. Bu sırada, Halep valisi Ali Rıza Paşa (Karargâhı hurmalıklar arasında 5 numara ile gösterilmiştir) Bağdad'da isyan eden vali Davud Paşa'yı 90 gün müddetle kuşatmış ve şehri 17 Eylül 1831 de ele geçirmiştir. Harita kuşatmaya katılan birliklerin mevzilendikleri yerleri gösterdiği gibi *Men:ilnâme*'deki kuşatmayı tecessüm ettirmek bakımından faydalıdır. Bağdad kalesi, plandan anlaşılacağı üzere, iki kısımdır. Dicle'nin iki yakasındadır. Bu iki kaleyi bir köprü birleştirmektedir. Dördüncü Murad'ın kuşattığı kale doğuda kalanıdır. 1 numara ile gösterdiğimiz yerde "Bâb-ı mesdûd, cennetmekân aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân Sultan Murad Han efendimizin yürüyüşle fethetmiştir" diye bir not düşülmüştür. Şehrin fethedildiği bu kapu gibi, doğuda mesdûd bir kapu daha vardır : "Tılsım kapusu". Bunun *Menzilnâme*'de zikri geçmez. *Menzilnâme*'de zikredilen kapular *İmâm-ı A'zam* kapısı (No : 3), *Akkapu* (No : 2) ve *Karagu Kapu* (No : 4) dur. Geliş yolunda son menzil olan *İmâm-ı A'zam* türbesi (No : 6) ve dönüş yolunun ilk menzili olan *İmâm Mûsâ Türbesi* (No : 7) kuzeyde Dicle'nin iki yakasında hurmalıklar arasındadırlar. *Menzilnâme*'de söz konusu edilmeyen batıdaki kalenin güneyden kuzeye doğru şu kapuları vardır : *Bâb-ı Kerâmet*, *Bâb-ı Hille*, *Bâb-ı Şeyh Ma'rûf* ve *Bâb-ı İmâm Mûsâ*'dır.

1831'de Ali Rıza Paşa birliklerinin mevzilendikleri yerlere dağılışı : *Karagu kapu* civarında : "Miralay Reşid Beğ ve Miralay Ali Beğ maiyetinde olan süvâri *Asâkir-i Mansûre ordusu*", *İmâm-ı A'zam* kapusundan kuzeye doğru *Tahir Beğ tabyası*; *Tabya*, *Ali Beğ ik'ad olunmuş*, *Asâkir-i sâire*, *Tulumba kasrı* ve civarında *Asâkir-i Mansûra Piyâdesi Ordusu*.

Soldaki kalenin *Bâb-ı Kerâmet* karşısında *Cebbâr Aşireti ordusu*, *Hille kapusu* karşısında *yine Cebbâr ve Akıyle Aşireti Ordusu*, *Şeyh Marûf kapusu* karşısında *Saffuk atlusunun eğlendiği mahal*, *İmâm Mûsâ kapusu* (yürüyüşle alınan mahal) ve ondan kuzeye doğru "Tabyaya bir mikdar *Asâkir-i Mansûre* bir müddet ik'ad olunmuştur", *Kethudâ Has Bekir Ağa Ordusu*, *Saffuk Ordusu* yer almıştır.

Türk Tarih Kurumu